

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ «ΟΥΚΟΥΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΕΙ ΣΥ;» (Γ.Β. Μελέτη)	137
◆ ΑΝΘΙΣΜΕΝΗ ΑΝΑΣΤΑΣΗ (Ποίημα Σ.Ι. Ἀρτεμάκη)	139
◆ Η ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ (Ακαδημαϊκού Λουκά Γ. Χριστοφόρου)	140
◆ Ο ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΝΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΟΣ (Βασ. Κ. Σταθάκη)	149
◆ 25η ΜΑΡΤΙΟΥ (Ποίημα Δ. Λιαρομάτη)	153
◆ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ (Καθηγητού Παν. Α. Σίσκου)	154
◆ ΑΡΧΑΙΟΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΝΕΟΠΑΓΑΝΙΣΜΟΣ (Ιωάν. Κ. Τσέντου)	161
◆ ΑΙΤΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ (Δημ. Ν. Παπαθανασοπούλου)	163
◆ ΑΠΟ ΤΑ ΓΝΗΣΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΘΙΜΑ (Μελομένης Ἀντωνοπούλου)	167
◆ ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ (Ποίημα Δ. Γ.)	169
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΠΑΣΧΑ (Πανομίτη)	170
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	171
◆ ΔΟΞΑ ΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΟΥ (Ποίημα Φιλίμ. Καπάσογλου)	173
◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομέως Ἐνημερώσεως)	174

ΕΤΟΣ 65ov

ΜΑΪΟΣ 2002

ΑΡΙΘ. 631

€ 0,90

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Επιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 65ον

ΜΑΪΟΣ 2002

Άριθ. 631

«ΟΥΚΟΥΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΕΙ ΣΥ;»

«Οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ;» (Ἰωάν. ιη' 37). Λοιπὸν εἶσαι βασιλιάς; Τὸ ἐρώτημα τοῦ Πιλάτου ἔρχεται καὶ σήμερα στὸ στόμα πολλῶν. Ὁ Ρωμαῖος κυβερνήτης ξαναζῆ στὶς ἡμέρες μας μὲ ὅλο τὸν σκεπτικισμό του. Οἱ ἀπορίες παίρνουν τὴ μορφὴ ἔντονου προβληματισμοῦ. Ὁ Χριστὸς βασιλιάς; Καὶ ποῦ εἶναι τὸ βασίλειό Του; Ποῦ ἡ κυριαρχία Του; Ποῦ οἱ κατακτήσεις Του; Αὐτὸς ὁ ἀλυσοδεμένος, ὁ ἐγκαταλελειμμένος ἀπὸ τοὺς φίλους Του καὶ προδομένος ἀπὸ τὸν μαθητὴ Του, ποῖα ἐξουσία, ποῖα δύναμη ἔχει στὴ διάθεσή Του;

Τότε καὶ σήμερα τὰ ἴδια ἐρωτήματα, οἱ ἴδιες ἀπορίες, οἱ ἴδιοι προβληματισμοί. "Ἄν ὁ Χριστὸς ἦταν βασιλιάς καὶ κυβερνοῦσε τὸν κόσμον καὶ κυριαρχοῦσε στὴν οἰκουμένη δὲν ἔπρεπε νὰ ἦταν καλύτερα τὰ πράγματα; Πῶς εἶναι βασιλιάς ὁ Χριστὸς καὶ ἡ ἀνθρωπότητα σπαράσσεται ἀπὸ τοὺς ἐξοντωτικούς πολέμους καὶ ἡ ἀδικία κυριαρχεῖ καὶ ἡ πείνα, σὲ μιὰ ἐποχὴ ὑπεραφθονίας, θερίζει ἑκατομμύρια ἀνθρώπους; Δυὸ χιλιάδες χρόνια ποὺ κύλησαν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ Του, ἀπὸ τότε ποὺ ἀκούστηκε στὴ Βηθλεὲμ ὁ ἀγγελικὸς

ῥυμος: «Ἐπὶ γῆς εἰρήνη», δὲν δείχνουν ὅτι ἡ κατάπαυση τῶν συγκρούσεων εἶναι ἀκόμα ὄνειρο μακρινό; Ποῦ εἶναι, λοιπὸν, τὸ βασίλειο τοῦ Χριστοῦ;

Καὶ δὲν πρόκειται γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ δὲν γνώρισαν καὶ δὲν ἀναγνώρισαν τὴ θεότητά Του. Δὲν πρόκειται γιὰ τοὺς δηλωμένους ἀθέους, ποὺ τὸν πολέμησαν καὶ τὸν πολεμοῦν. Πρόκειται γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς. Γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν γνωρίζουν στὴ θεωρία καὶ τὸν ἀρνοῦνται στὴν πράξη. Τὸν τιμοῦν μὲ τὰ λόγια καὶ τὸν ἀρνοῦνται μὲ τὰ ἔργα, μὲ τὴν ἀσυνεπῆ ζωὴ τους. Τὸν ἀνακηρύττουν βασιλιά τους, ὅπως οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἐμπαΐξουν καὶ τὸν ραπίσουν: «**Χαίρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐδίδουν αὐτῷ ραπίσματα**» (Ἰωάν. ιθ' 3). Τὸν ἀνακηρύττουν βασιλιά τους, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν ἐξορίσουν ἀπὸ τὴν ἐπικρατεία τους: Ἐπὶ τὴν πολιτικὴ, ἀπὸ τὰ σχολεῖα, τὰ Πανεπιστήμια, τοὺς διεθνεῖς Ὄργανισμούς, ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, τὴν τέχνη, τὴν οἰκογένεια. Τὸν ἐξορίζουν ἀπὸ τὰ ἐρευνητικὰ ἐργαστήρια, ἀπὸ τὰ ἰατρεῖα καὶ τὶς κλινικὲς ποὺ σφαγιάζεται ἡ ἀθῶα κυοφορούμενη ζωὴ. Τὸν ἐξορί-

ζουν από τον Τύπο και την Τηλεόραση, όταν χλευάζουν την πίστη και ευτελίζουν την αγάπη και εξευτελίζουν την αξιοπρέπεια.

Πόσα χριστιανικά κράτη έχουν εξορίσει τον Χριστό από τα Κοινοβούλιά τους! Είναι βασιλιάς ο Θεάνθρωπος Κύριος και αναγνωρίζεται ή κυριαρχία Του, όταν τα Νομοθετικά Σώματα θεσπίζουν νόμους ευνόϊκους για το εύκολο διαζύγιο, για τη νομομοποίηση των αμβλώσεων, της όμοφυλοφιλίας, την αποποινικοποίηση της μοιχείας; Είναι χριστιανικά τα κράτη και αναγνωρίζουν τη θεότητα του Κυρίου, όταν εισάγουν στην εκπαίδευση βιβλία που περιθωριοποιούν τη θρησκεία και αρνούνται τις πνευματικές και ήθικες αξίες; Όταν η Σύνοδος Κορυφής των ηγετών της Ε. Ε. αφαιρέσει από τη Χάρτα των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων κάθε αναφορά στη χριστιανική παράδοση, στην παράδοση αυτή που διαμόρφωσε και διέσωσε την κοινή συνείδηση των ευρωπαϊκών πολιτών, μπορούμε να λέμε ότι αναγνωρίζει τον Χριστό ως βασιλιά της;

Όμως η απάντηση του Κυρίου στον Πιλάτο είναι σαφής και κατηγορηματική: Έσὺ τὸ εἶπες. Εἶμαι βασιλιάς. Ὁ Χριστὸς δὲν ἀρνεῖται τὴν βασιλική Του ιδιότητα. Τὴν διακηρύττει. Καὶ τὴν διακηρύττει σὲ μιὰ στιγμή ὄχι ἔνδοξη, ποὺ θαυματοουργεῖ καὶ τὰ πλήθη ἐνθουσιάζονται, ἀλλὰ σὲ τὴν τραγικώτερη ὥρα, ὡς ὑπόδικος, ποὺ ἡ καταδίκη Του εἶναι αἰγουρη καὶ ἡ βασιλική Του ἐξουσία δὲν φαίνεται καθόλου.

Ναί, ὁ Χριστὸς εἶναι βασιλιάς, ἀλλὰ μὲ μιὰ βασική διαφορά: Ἡ βασιλεία Του «οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». Δὲν εἶναι μιὰ βασιλεία συνηθισμένη. Δὲν εἶναι «ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». Εἶναι ὅμως

καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Χωρὶς νὰ ἔχη γήινη σύσταση καὶ ἀρχὴ ἢ βασιλεία Του, ὁ Κύριος βασιλεύει καὶ προνοεῖ γιὰ τὸν κόσμο. Βασιλεύει μέσα στὶς καρδιές καὶ στὶς συνειδήσεις. Θεμέλιο τῆς βασιλείας Του εἶναι ἡ ἀλήθεια, ὄχι ἡ σκοπιμότητα καὶ διπλωματία τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου. Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια θὰ φανερώσει καὶ θὰ διακηρύξει παντοῦ καὶ γιὰ νὰ ἐγκαθιδρύσει τὸ βασιλεῖο τῆς στῆς γῆς θὰ προσφέρει πρόθυμα θυσία τὴν ἀγία ζωὴ Του.

Σ' αὐτὸ τὸ ἱερὸ ἔργο, γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς βασιλείας Του στῆς γῆ, γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου», ποὺ εἶναι βασιλεία ἀληθείας, καλεῖ καὶ ὅλους τοὺς Χριστιανούς. Τοὺς καλεῖ νὰ ἀγωνισθοῦν ἀνυποχώρητα γιὰ τὴν ἀλήθεια, γιὰ τὴν δικαιοσύνη, γιὰ τὴν τιμότητα, γιὰ τὴν εἰρήνη, ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν τοὺς κοστῆσει. Νὰ γίνουν καὶ αὐτοὶ μάρτυρες τῆς ἀλήθειας, σ' ἕνα κόσμο ποὺ κυριαρχεῖ ἡ σκοπιμότητα, ἡ ἀνελευθέρεια, τὸ ψέμα. Καὶ ἂν χρειασθῆ νὰ μαρτυρήσουν γιὰ τὴν ἀλήθεια.

Τότε τὰ ἐρωτήματά μας δὲν θὰ εἶναι: Ποῦ εἶναι τὸ βασίλειο τοῦ Χριστοῦ; Ποῦ ἡ κυριαρχία Του; Ποῦ οἱ κατακτήσεις Του; Οἱ κατακτήσεις αὐτὲς δὲν ὑπολογίζονται μὲ ἀριθμούς καὶ δὲν μετριῶνται μὲ ἐκτάσεις. Ἀνευρίσκονται στὰ μυστικά βάθη τῶν ψυχῶν, στὶς ἐξαγιασμένες καὶ ἀναγεννημένες καρδιές. Δὲν μετριῶνται μὲ τὰ πλήθη τῶν Χριστιανῶν. Ὑπολογίζονται, ἂν μποροῦν νὰ ὑπολογισθοῦν, μὲ τὶς μεγάλες μορφές, τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς Μάρτυρες, τοὺς Ὁμολογητές, τοὺς μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπλοὺς πιστοὺς. Ὅλοι αὐτοὶ ἔδειξαν μὲ τὴν ἀγία, τὴν ἀγωνιστικὴ ζωὴ τους, μὲ τὶς θυσίες τους, μὲ τὴ σταθερότητα στὶς ἀρχές τους, μὲ

τὴν ἀνυποχώρητὴ ἐμμονή τους στὸ καθῆκον, ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ὄνειρο, δὲν εἶναι οὐτοπία. Εἶναι διωματικὴ ἐμπειρία καὶ ψηλαφητὴ πραγματικότητα. Οἱ ἀναγεννημένες καρδιές, αὐτὲς μεταμορφώνουν τὸν κόσμον καὶ φέρνουν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ στὴ γῆ. Καὶ αὐτὲς μαρτυροῦν πῶς ὁ θρίαμβος τοῦ κακοῦ εἶναι προσωρινός. Ὁ Χριστός καὶ πάνω στὸν Σταυρὸ εἶναι Βασιλιάς. Εἶ-

ναι νικητὴς. Ἡ τελευταία πράξη δὲν παίχτηκε στὸν Γολγοθᾶ. Ἡ χριστιανικὴ πίστη ἀτενίζει πίσω ἀπὸ τὸν Γολγοθᾶ τὸν ἀναστημένο Κύριο, τὸν αἰώνιο θριαμβευτὴ. Ἐκεῖνον στὸν Ὅποῖον ἡ ἀρχαγγελικὴ διακήρυξη πάντοτε θὰ ἐπαληθεύεται: **«τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος»** (Λουκ. α' 33).

Γ. Β. ΜΕΛΕΤΗΣ

ΑΝΘΙΣΜΕΝΗ ΑΝΑΣΤΑΣΗ

*Κύριε, σὰν πορφυρόφυλλος κρίνος
ἐβλάστησες στὸ πράσινο στῆθος τοῦ Κόσμου.
Ὁ λόγος Σου ἀνάβει πυρκαγιές
στὶς μαραμμένες μας αἰσθήσεις.
Οἱ κόρες τῶν μαπιῶν μας μεγάλωσαν
μοιάζουν μὲ λίμνες ἀπέραντες,
καὶ στ' ἀνεκύμαντα νερὰ
σήμερα καθρεπτίζονται τ' ἀστέρια.
Ἡ καρδιά μας ἔγινε ἀνήλικο παιδί
καὶ χαϊδεύει μὲ τὶς ροδόχρωμες παλάμες του
τὸ ἤρεμο θάμπος τῆς αὐγῆς,
παραδομένο στὴν ἔκσταση.
Κι ὁ νοῦς μας χάνεται μέσ' στὰ ἄλση τῶν μύρων,
φιλώντας, Κύριε, τὰ ἴχνη τῶν βημάτων Σου,
ποῦ τὰ σκεπάζει τὸ βλέμμα
τοῦ ἀνθοφορεμένου ἔαρος.*

Σ. Ι. ΑΡΤΕΜΑΚΗΣ

Η ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ *

Πέρασαν πάνω από 40 χρόνια από τότε που είχα την εύτυχία να βρίσκομαι σ' αυτόν τον χώρο. Θυμάμαι έντονα πολλές από τις ξεχωριστές μορφές που τον κόσμησαν, μεταξύ τους τη σεβαστή και αγαπημένη μορφή του άειμνηστου καθηγητή Δημητρίου Κωτσάκη. Στη μνήμη του αφιερώνω την αποψινή μου όμιλία.

Το θέμα της όμιλίας μου είναι «η συμπληρωματικότητα επιστήμης και θρησκείας».

Πρώτοι οι φιλόσοφοι της Ίωνίας διατύπωσαν την αρχή της συμπληρωματικότητας. Στην προσπάθειά τους να συμβιβάσουν τις άκρως αντίθετες έννοιες της συνεχούς αλλαγής του Ἡράκλειτου και του άμετάβλητου ὄντος του Παρμενίδη, ὁδηγήθηκαν στην έννοια του ατόμου και της συμπληρωματικότητας. Σύμφωνα με την αρχή της συμπληρωματικότητας, ένα φαινόμενο ή μία πραγματικότητα δυνατό να κατανοηθεί με δύο διαφορετικούς και άμοιβαία άσυμβίβαστους τρόπους, με δύο θεωρήσεις, που ἂν και ἀποκλείει ή μία την ἄλλη, εἶναι και οι δύο ἀναγκαῖες για την πληρέστερη περιγραφή του φαινομένου ή την κατανόηση της πραγματικότητας. Οι δύο τρόποι περιγραφῆς ή θεώρησης της πραγματικότητας, ἀναφέρονται σὲ διαφορετικές ὄψεις της πρα-

γματικότητας και συμπληρώνουν (κάνουν πληρέστερη) την κατανόησή της.

Ἡ έννοια τῆς συμπληρωματικότητας στή Φυσική διατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Niels Bohr στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα προκειμένου νὰ περιγράψει (νὰ συμβιβάσει) τὶς κυματικὲς καὶ τὶς σωματιδιακὲς ιδιότητες τοῦ ἠλεκτρονίου καὶ τῶν ἄλλων σωματιδίων τοῦ μικρόκοσμου, τοῦ κόσμου τῶν ἀτομικῶν καὶ ὑποατομικῶν διαστάσεων. Ἡ γνώση μας πάνω στὰ σωματίδια τοῦ μικρόκοσμου γίνεται πληρέστερη ἂν περιγράψουμε τὴ συμπεριφορά τους θεωρώντας τα ἄλλοτε σὰν σωματίδια καὶ ἄλλοτε σὰν (ὕλικά) κύματα.

Ἐπάρχουν πολλὰ παραδείγματα συμπληρωματικότητας στὴν ἐπιστήμη. Ἐπάρχει, ἔτσι, μία συμπληρωματικότητα μεταξύ τῆς θερμοδυναμικῆς (μακροσκοπικῆς) συμπεριφορᾶς ἑνὸς ἀερίου ὡς συνόλου ἑνὸς τεράστιου ἀριθμοῦ μορίων (ὅπως ὁ ἀέρας σ' αὐτὴν τὴν αἴθουσα ποὺ περιέχει γύρω στὰ $2 \cdot 10^{19}$ μόρια σὲ κάθε κυβικὸ ἑκατοστόμετρο) καὶ τῆς δυναμικῆς (μικροσκοπικῆς) συμπεριφορᾶς ἑνὸς ἐκάστου μορίου στὸ ἀέριο. Ἡ μακροσκοπικὴ θεώρηση ἐρμηνεύει τὶς μακροσκοπικὲς (θερμοδυναμικὲς) ιδιότητες τοῦ ἀερίου, ὅπως τὴ θερμοκρασία καὶ τὴν πίεσή του. Τὴ θερμοκρασία τοῦ ἀερίου τὴν κατανοοῦμε λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τὴ μέση τιμὴ τῆς κινητικῆς ἐνέργειας τῶν μορίων τοῦ ἀερίου, καὶ τὴν πίεση τοῦ ἀερίου λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τὶς δυνάμεις ποὺ κατὰ μέσον ὄρο ἐξασκοῦνται ἀπὸ τὰ

* Κείμενο ὁμιλίας στὴ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων στὶς 23 Μαρτίου 2002.

μόρια όταν συγκρούονται με την επιφάνεια του δοχείου που περιέχει το αέριο. Η δυναμική (μικροσκοπική) θεώρηση των ιδιοτήτων του αερίου από την άλλη μεριά μās περιγράφει τη δυναμική συμπεριφορά ενός έκαστου από τα μόρια που απαρτίζουν το αέριο, όπως την κινητική ενέργεια του μορίου, την τροχιά του, και τις αντιδράσεις του με τα άλλα μόρια. Η περιγραφή του αερίου ή βασισμένη στη μακροσκοπική θεώρηση και ή περιγραφή του αερίου ή βασισμένη στη μικροσκοπική θεώρηση είναι συμπληρωματικές. Μαθαίνουμε περισσότερα για το αέριο και τα μόρια που το απαρτίζουν με τη χρήση και των δύο θεωρήσεων (των δύο τρόπων περιγραφής του αερίου) από ότι θα μαθαίναμε αν χρησιμοποιούσαμε τη μία μόνο από τις δύο θεωρήσεις. Στην ατμόσφαιρα, για παράδειγμα, ή μικροσκοπική θεώρηση μās βοηθάει να κατανοήσουμε την αντίδραση ενός μορίου με ένα άλλο μόριο όπως την αντίδραση ενός μορίου του διοξειδίου του θείου (SO_2) και ενός μορίου του νερού (H_2O) που παράγει την όξινη βροχή (acid rain). Η μακροσκοπική θεώρηση από την άλλη μεριά μās βοηθάει να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά και τις ιδιότητες του συνόλου των μορίων της ατμόσφαιρας, όπως για παράδειγμα τις καιρικές συνθήκες που οδηγούν σε καταιγίδες. Η πληρέστερη λοιπόν περιγραφή και κατανόηση του αερίου επιτυγχάνεται αν περιγράψουμε το αέριο άλλοτε με τη μικροσκοπική και άλλοτε με τη μικροσκοπική θεώρηση, ανάλογα με τις ιδιότητες του αερίου που επιθυμούμε να διερευνήσουμε. Η κάθε θεώρηση αναφέρεται σε διαφορετικές όψεις, μορφές, ή ιδιότητες της πραγματικότητας που καίτοι συμπληρώνουν την γνώση μās, δεν μπορούν να αναχθούν ή μία στην άλλη.

Κατά παρόμοιον τρόπο, υπάρχουν πολλές όψεις της ζωής, και σχέσεις

στη ζωή, που είναι συμπληρωματικές, αν και επιφανειακά εμφανίζονται ως αντίθετες. Υπάρχουν έτσι πολλοί, συμπληρωματικοί δρόμοι που οδηγούν στην αλήθεια. Υπάρχει ακόμα μία σαφής συμπληρωματικότητα σ' αυτό που ανήκει στον Καίσαρα και σ' αυτό που ανήκει στο Θεό, μεταξύ της φυσικής και της ήθικης πραγματικότητας, μεταξύ της επιστήμης και της θρησκείας, μεταξύ του ανθρώπου ως επιστήμονα και του ανθρώπου ως πιστού.

Ας δούμε λοιπόν μερικά από τα στοιχεία της επιστήμης και της θρησκείας που καθορίζουν την συμπληρωματικότητά τους.

Με βάση την πίστη ότι ο φυσικός κόσμος έχει αντικειμενική οντότητα και αιτιοκρατική συμπεριφορά και ότι οι νόμοι της φύσης δύνανται να αποκαλυφθούν και να κατανοηθούν από τον άνθρωπο, ή σύγχρονη επιστήμη επεκτάθηκε κατά ένα θαυμαστό τρόπο από τον μακρόκοσμο στον μικρόκοσμο. Το επιστημονικό πεδίο σήμερα καλύπτει αποστάσεις μικρότερες από 10^{-15} μέτρα και μεγαλύτερες από 10^{26} μέτρα. Η επιστήμη σήμερα μελετάει φαινόμενα στον μικρόκοσμο χρονικής διάρκειας μικρότερης των 10^{-15} δευτερολέπτων και φαινόμενα στον μακρόκοσμο που έγιναν πριν από 10^{10} (δέκα δισεκατομμύρια) χρόνια. «Βλέπει» ή σύγχρονη επιστήμη σε αποστάσεις και σε χρονικά διαστήματα που απέχουν μεταξύ τους κατά ένα παράγοντα μεγαλύτερο του 10^{40} . Σ' αυτές τις ασύλληπτες διαστάσεις του χώρου και του χρόνου ή επιστήμη μās παρουσιάζει μία όντως έντυπωσιακή περιγραφή του φυσικού κόσμου. Για παράδειγμα, απ' όσα σήμερα γνωρίζουμε, όλα σ' αυτόν τον τεράστιο κόσμο (οι γαλαξίες, οι πλανήτες, ο αέρας, το νερό, τα φυτά, τα ζώα, οι οργανισμοί, τα κύτταρα, το DNA, τα μόρια) αποτελούνται από τα ίδια μι-

κροσκοπικά σωματίδια, από τὰ άτομα και τὰ συστατικά τους. Ἡ ὕλη παντοῦ ἀποτελεῖται ἀπό τὰ ἴδια σωματίδια και στοιχεῖα. Ἡ ὕλη ἀπό τὴν ὁποία τὰ ἀστρα ἀποτελοῦνται, ἡ ὕλη ἀπό τὴν ὁποία ἡ γῆ ἀποτελεῖται, ἡ ὕλη ἀπό τὴν ὁποία ἐσεῖς και ἐγὼ ἀποτελούμαστε, εἶναι ἡ ἴδια. Τὰ ἴδια ἀτομα εἶναι στὴν ἐμπυχη και στὴν ἀψυχη ὕλη, εἶναι ἀπλῶς διαφορετικά διαρρυθμισμένα. Τὰ ἀτομα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἶναι τὰ ἴδια παντοῦ. Τὰ ἠλεκτρόνια, τὰ πρωτόνια, τὰ νετρόνια, οἱ πυρῆνες τῶν ἀτόμων εἶναι οἱ ἴδιοι παντοῦ. Τὸ νουκλεόνιο (τὸ πρωτόνιο και τὸ νετρόνιο) εἶναι παντοῦ ἡ βάση ὅλης τῆς ὕλης.

Ἡ σύγχρονη ἐπιστῆμη μιλάει ἀκόμα γιὰ τὸ σχετικό χρόνο και γιὰ τὴ σύνδεσή του μὲ τὸ χῶρο, γιὰ ἠλεκτρικά και μαγνητικά πεδία, γιὰ θεμελιώδεις φυσικὲς δυνάμεις, γιὰ ἠλεκτρομαγνητικὴ ἐνέργεια ποὺ ἔχει παντοῦ τὴν ἴδια ταχύτητα, γιὰ φυσικοὺς νόμους ποὺ ἰσχύουν παντοῦ και πάντοτε. Ἐπιπλέον, ἡ σύγχρονη ἐπιστῆμη μιλάει γιὰ τὴν κυτταρικὴ δομὴ και τὴν ἐξέλιξη τῶν ὀργανισμῶν, γιὰ τὸν κοινὸ χαρακτήρα τῶν πρωτεϊνῶν στὰ διάφορα γένη (species), γιὰ τὴν καθολικότητα τοῦ γενετικοῦ κώδικα, κ.ο.κ.

Ἡ ἀπεραντοσύνη τῆς ἐπιστῆμης ὁμως δὲν εἶναι χωρὶς ὄρια. Ἡ ἐπιστῆμη εἶναι περιορισμένη στὸν κόσμο τῆς ὕλης, τῆς ἐνέργειας, τοῦ χῶρου, και τοῦ χρόνου. Ἡ ἐπιστῆμη ἀσχολεῖται μὲ τὸ φυσικό, μ' αὐτὸ ποὺ «φυσικά» ὑπάρχει. Ἡ ἐπιστῆμη δὲν ἐκφέρει ἠθικὴ κρίση, δὲν μιλάει γιὰ ἀπόλυτες ἢ τελικὲς ἀλήθειες, δὲν καταπιάνεται μὲ ἀξίες, και δὲν δίνει τελικὲς ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα μὲ τὰ ὁποία καταπιάνεται. Ἡ ἐπιστῆμη δὲν ἔχει δεδομένα ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς ὑπαρξης τῆς ψυχῆς, ἢ τῆς συνειδήσης. Δὲν ὑπάρχει στὴν ἐπιστῆμη ἡ ἀρχὴ τῆς ἀγάπης. Ὅλα αὐτὰ εἶναι πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμη. Καὶ ὁμως, ὅπως ὁ Niels Bohr παρατήρησε, παρὰ τοῦ ὅτι δὲν βρίσκουμε στὴ Φυσικὴ ἢ

τὴ Χημεία τίποτα γιὰ τὴ συνειδήση, ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι ὑπάρχει ἓνα τέτοιο πράγμα σὰν τὴ συνειδήση γιὰτὶ τὸ ἔχουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Ἡ καρδιά ἔχει τοὺς δικούς της λόγους, ὑπενθυμίζει ὁ Pascal, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ λογικὴ τίποτα δὲν γνωρίζει.

Γνωρίζουμε ἀκόμα πῶς ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση δὲν εἶναι ὄντολογικὴ, πῶς εἶναι προσωρινὴ και εὐέλικτη, και πῶς βρίσκεται πάντοτε σὲ μιὰ συνεχὴ ἀναπροσαρμογὴ. Ἡ ἐπιστῆμη περιγράφει τὴ φύση ὅπως ἡ φύση διαφαίνεται ἀπὸ τὰ φαινόμενα, τὶς παρατηρήσεις, και τὸ πείραμα, και ὄχι κατ' ἀνάγκη ὅπως ἡ φύση ὄντως εἶναι. Αὐτὲς οἱ ἴδιες οἱ ἐπιστημονικὲς ἐννοιες εἶναι στηριγμένες σὲ ἕξ ὀρισμοὺς καθορισμένες φυσικὲς ποσότητες τῶν ὁποίων ἡ οὐσία εἶναι βασικά ἀγνωστη. Οἱ νόμοι τῆς ἐπιστῆμης στὴν πλειονότητά τους εἶναι ἐπαγωγικὲς γενικεύσεις τῆς κανονικότητας τῶν φυσικῶν φαινομένων στηριγμένες στὸ πείραμα, και ἀντιπροσωπεύουν μιὰ τεράστια συμπύκνωση τῆς γνώσης μὲ καταπληκτικὴ προβλεπτικὴ ἰκανότητα. Δὲν εἶναι ὁμως νόμοι ποὺ ἐρμηνεύουν ὅλα τὰ φυσικὰ φαινόμενα [Θεωρίες τοῦ «Everything» εἶναι συνήθως θεωρίες τοῦ «Nothing» (Θεωρίες «γιὰ ὅλα» εἶναι συνήθως θεωρίες «γιὰ τίποτα»)]. Οἱ φυσικοὶ νόμοι, εἴτε αὐτοὶ στηρίζονται στὴν ἐπαγωγή, εἴτε αὐτοὶ στηρίζονται στὴν ἀπαγωγή, εἶναι ἀνθρώπινα κατασκευάσματα. Ἐπανεληθῆναι, ἓνας φυσικὸς νόμος ὁδηγεῖ σ' ἓναν ἄλλο και ἀντικαθίσταται ἀπὸ ἓναν ἄλλο γενικώτερο και ἀκριβέστερο, γιὰτὶ ἡ ἀλήθεια ποὺ ἀναζητεῖ ἡ ἐπιστῆμη δὲν εἶναι τελικὴ. Ἡ ἐπιστῆμη ἀπαντᾷ στὴν ἐρώτηση «Πῶς;» και ὄχι στὴν ἐρώτηση «Γιὰτί;» Γιὰ παράδειγμα, μᾶς λέει ἡ ἐπιστῆμη ὅτι ἡ ὁμοιομορφία και ἡ ἰσχύς τῶν νόμων τῆς φύσης εἶναι καθολικὴ, δὲν μᾶς λέει ὁμως γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι ἔτσι.

Ἡ ἐπιστῆμη ὅλο και περισσότερο μᾶς παρουσιάζει ἀντικείμενα και ἐν-

νοιες του φυσικού κόσμου που είναι πέρα από τη συνηθισμένη εμπειρία. Το μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης επιστήμης βρίσκεται πέρα από τη συνηθισμένη όραση ή αίσθηση. Στην επιστήμη μαθαίνουμε να γνωρίζουμε χωρίς να βλέπουμε, και αυτό που έμμεσα βλέπουμε είναι εξαιρετικά ωραίο και υπέροχα όμορφο παρά του ότι η επαφή μας μαζί του είναι έμμεση. Έδω και 40 χρόνια κυνηγάω το ηλεκτρόνιο στα άτομα, στα μόρια, στα αέρια, στα διάφορα υλικά, στο πλάσμα, στις ηλεκτρικές εκκενώσεις, στους επιταχυντές, στα όργανα, -τό απελευθερώνω από τις επιφανείες των υλικών, το απομακρύνω από τα άτομα, τα μόρια, τα ιόντα, και το συγκρούω με φωτόνια, ιόντα, άτομα κ.ο.κ. μα ποτέ δεν το έχω δει. Το βλέπω έμμεσα, και το νοιώθω τόσο κοντά μου όσο νοιώθω εσάς, αν και στην ουσία του δεν το γνωρίζω. Το γνωρίζω μόνο με τις καθορισμένες ιδιότητές του και αυτό μου είναι επιστημονικά άρκετό, γιατί είτε η σύγχρονη επιστήμη μας δίνει μία εικόνα του φυσικού κόσμου, είτε μία εικόνα της σχέσης μας με το φυσικό κόσμο με το να έρμηνεύει εικόνες της πραγματικότητας, η έμμεση επαφή μας με τον φυσικό κόσμο όπως μας την παρουσιάζει η επιστήμη είναι μία έξ ίσου όμορφη πραγματικότητα. Δεν θα ήταν νομίζω υπερβολή να λεχθεί πως ούτε οι προφητες στην προσπάθειά τους να αποκαλύψουν τη δόξα του Θεού στην όμορφιά της δημιουργίας Του, ούτε οι καλλιτέχνες, ούτε οι ποιητές, ούτε ακόμα οι φιλόσοφοι πολιτισμών αρχαίων στην προσπάθειά τους να σκιαγραφίσουν ή να εκφράσουν την απεραντοσύνη της όμορφιάς του φυσικού κόσμου, μπόρεσαν ποτέ να παρουσιάσουν τον πλούτο του όπως τον έχει αποκαλύψει και όπως τον έχει παρουσιάσει στον άνθρωπο η σύγχρονη επιστήμη.

Η επιστήμη δεν είναι όντολογική, δεν είναι όμως ήθικα ουδέτερη. Η επι-

στήμη μας παρέχει δεδομένα, φυσική γνώση και κατανόηση, την πειραματική μέθοδο και τον φυσικό νόμο, και ένα βασικό και λογικό υπόβαθρο για μία αντικειμενικότερη και διαυγέστερη κρίση και ήθικη επιλογή. Μέσω της επιστημονικής τεχνολογίας διανοίγονται μπροστά μας νέοι δρόμοι και νέες δυνατότητες. Σε μας όμως ανήκει το πρόνομο της επιλογής. Η ήθικη του σημερινού ανθρώπου δεν μπορεί ασφαλώς να στηριχθεί στην επιστήμη, μα ούτε και μπορεί να διαχωριστεί από την επιστήμη. Η ήθικη χρειάζεται σήμερα τη γνώση και τη βοήθεια της επιστήμης. Η επιστήμη και η επιστημονική τεχνολογία πρόσθεσαν νέους ρόλους για τη γνώση στην ήθικη. Για παράδειγμα, επέκτειναν την ανάγκη εφαρμογής της ήθικης του σύγχρονου ανθρώπου στις σχέσεις του με τον συνάνθρωπό του στο μακρινό μέλλον και στο μακρινό χώρο. Μας επέβαλε η επιστήμη την ήθικη υποχρέωση να διασφαλίσουμε την αξιοπρέπεια του ανθρώπου σ' όλη τη γη, και όχι μονάχα σήμερα αλλά και στο μακρινό μέλλον. Η σύγχρονη επιστήμη έθεσε στα χέρια μας τεράστιες (και σε ένα μεγάλο βαθμό ασύλληπτες) δυνάμεις και αύξησε έτσι το βάρος της ευθύνης μας. Μας αφείρεσε το δικαίωμα της απομόνωσης. Έκανε το γαλήνιο και το σοφό άνθρωπο ανήσυχο.

Τελικά, η επιστήμη είναι καθολική στη μέθοδό της, στην ισχύ της, και στην επίδρασή της. Κτίζει η επιστήμη το οικοδόμημά της με τις ανακαλύψεις κάθε επιστήμονα σε κάθε εποχή και σε κάθε λαό. Είναι επομένως η επιστήμη το έργο πολλών ανθρώπων και ανήκει -πρέπει να ανήκει- σ' όλη την ανθρωπότητα. Παρά το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος της επιστημονικής έρευνας γίνεται σήμερα στις χώρες της Βόρειας Αμερικής, της Ευρώπης και της Ιαπωνίας, η επιστημονική γνώση είναι διαθέσιμη (κατ' αρχή) σ' όλους

τους λαούς.

Στή βάση της επιστήμης βρίσκονται αξίες και αρχές καθορισμένες κατά μη επιστημονικούς τρόπους γιατί η επιστήμη είναι πρωτίστως μία ανθρώπινη ενέργεια. Αυτές οι αρχές καθοδηγούν την έκτέλεση της επιστημονικής έρευνας, καθορίζουν τη συμπεριφορά του επιστήμονα σαν επιστήμονα, και δίνουν συνοχή και ενότητα στην επιστήμη. Αυτές οι αρχές και αξίες καθορίζουν την έλευθερία και την ευθύνη του επιστήμονα. Πάνω στις αρχές αυτές στηρίζεται η ακεραιότητα της επιστήμης, και πάνω στην ακεραιότητα της επιστήμης στηρίζεται το καλό και η ασφάλεια της ανθρωπότητας.

Η θρησκεία από την άλλη πλευρά, όπως όλοι γνωρίζουμε, ασχολείται με τον άνθρωπο, τη ζωή και το θάνατο του ανθρώπου, τις πράξεις του και τη συμπεριφορά του, τις αξίες του και την ήθική του, την πίστη του και τη θέση του στο σύμπαν, τη σημασία της ύπαρξής του, και το σκοπό της δημιουργίας. Η θρησκεία απαντά στο παλιό ερώτημα «τινες δε ήμεεις;» Και στο ερώτημα αυτό η δική μας θρησκεία, όπως καλά ξέρουμε, μάς επιβεβαιώνει ότι ο Θεός του σύμπαντος είναι και προσωπικός Θεός, ο πατέρας του καθενός μας, που συνεχώς ενδιαφέρεται για μας και επικοινωνεί με μας, και μέσω Του ο καθένας μας συνδέεται με τον κάθε άλλο άνθρωπο και με όλοκληρο το σύμπαν. Έτσι παρουσιάζει η δική μας θρησκεία ένα ενωμένο και σεβαστό κόσμο, ένα κόσμο με απέραντη σταθερότητα και στενό σύνδεσμο. Ένα κόσμο θεμελιωμένο στη δύναμη της αγάπης, όπου ο άνθρωπος και η συμπεριφορά του μπορούν να κατανοηθούν με βάση τη σχέση τους με το Θεό και όπου η παρουσία της εικόνας του Θεού στον κάθε άνθρωπο συνεπάγεται την ιερότητα και την αξιοπρέ-

πεια του κάθε ανθρώπου.

Η θρησκεία είναι παλαιότερη από την επιστήμη. Η διδασκαλία των διάφορων θρησκειών εν αντιθέσει με την επιστημονική γνώση δεν έχει αλλάξει σημαντικά με την πάροδο του χρόνου. Ο ήθικος νόμος είναι άθραυστος και αμετάβλητος, ενώ ο νόμος της επιστήμης αλλάζει, τροποποιείται, εγκαταλείπεται. Σε αντίθεση με το νόμο της επιστήμης που μία και μόνο παραβίασή του επιφέρει την απόρριψή του, ο νόμος (ο κανόνας) της θρησκείας δεν χάνει την ισχύ του όταν παραβιάζεται (είμαστε άλλοι όλοι άμαρτωλοι γιατί παραβιάζουμε τους θρησκευτικούς νόμους). Η σοφία και η πίστη στη θρησκεία δεν έχουν παρά μονάχα περιφεριακή ομοιότητα στο «standard» (στα επιστημονικά δεδομένα) της επιστήμης. Ακόμα και η γλώσσα της θρησκείας διαφέρει από εκείνη της επιστήμης. Δεν υπάρχει, για παράδειγμα, θέση στην επιστήμη για τις παραβολές. Και όμως, ποιός θα μπορούσε να εκφράσει την αλήθεια και το μήνυμα των παραβολών με άλλον ή με καλλίτερον τρόπο; Η κάθε μία από τις παραβολές δίνει ένα παράδειγμα, ή παρουσιάζει ένα υπόδειγμα, ή περιγράφει ένα μήνυμα, που συμπληρώνει εκείνο των άλλων παραβολών. Η κάθε μία από τις παραβολές παρουσιάζει μία ιδιαίτερη όψη της αλήθειας και ολοκληρώνει το σύστημα αναφοράς για την ήθική και αξιοκρατική κρίση του ανθρώπου. Κατά τρόπο παρόμοιο με την επιστήμη, η χριστιανική ήθική γίνεται πληρέστερη με τα παραδείγματα των παραβολών του Άσώτου Υιού, του Καλού Σαμαρείτη, των ταλάντων, κ.ο.κ., παρά μόνο με το παράδειγμα της κάθε μίας παραβολής.

Οι βασικότεροι και σημαντικότεροι νόμοι της επιστήμης έχουν μία μεγαλοπρεπή απλότητα όπως ακριβώς έχουν τα βαθύτερα και τα σημαντικότερα διδάγματα της θρησκείας. Πόσο αλήθεια απλή και γλαφυρή και συνάμα πόσο

θεμελιώδης και ουσιώδης είναι η γνώση που είναι ένσωματωμένη στην εξέλιξη κίνησης του Νεύτωνα ($F = ma$), ή στην εξέλιξη ισοδυναμίας μάζας και ενέργειας ($E = mc^2$) του Einstein, ή στις εξισώσεις του Maxwell που περιγράφουν τη φύση των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων! Κατά παρόμοιο τρόπο στη θρησκεία, πόσο γλαφυρή είναι η περιγραφή και πόσο έπιγραμματικό είναι το μήνυμα των παραβολών του Κυρίου, και οι στοχασμοί των πατέρων της Εκκλησίας! Υπάρχει ξεχωριστή μεγαλοπρέπεια και όμορφιά στην απλότητα της μαθηματικής περιγραφής της φυσικής πραγματικότητας και στον σχεδιασμό και στην εκτέλεση του άπλου αλλά κρίσιμου πειράματος, όπως ακριβώς υπάρχει μοναδική γλαφυρότητα και όμορφιά στην απλότητα του μηνύματος του ανθρώπου της πίστης. Τέτοιο ήταν και το σύγχρονο μήνυμα του πιστού Ρώσου που πήρε μέρος στην παρέλαση της 1ης Μαΐου 1990 στη Μόσχα. Ύψωσε ο πιστός την πινακίδα του για να διαβάσει ο Gorbachev: «Christ is risen Michael Sergenev» («Χριστός Άνέστη Michael Sergenev» Gorbachev) έλεγε απλά το μήνυμά του.

Η κατανόηση της φύσης στην επιστήμη είναι προσωπική και πολυδιάστατη, όπως είναι η σύλληψη του θείου στη θρησκεία: πάντοτε δύσκολη, έλλειπής, αγωνιώδης. Γιατί είτε αγωνιζόμαστε για να γνωρίσουμε τον φυσικό κόσμο στην επιστήμη, είτε αγωνιζόμαστε για να συλλάβουμε αναλαμπές της απόλυτης αλήθειας στη θρησκεία, εμποδιζόμαστε από τα δικά μας όρια. Με δυσφορία αντιμετωπίζουμε την άβεβαιότητα. Είτε γνωρίζουμε επαγωγικά, είτε γνωρίζουμε άπαγωγικά, ή είτε, ακόμα, γνωρίζουμε αναλογικά, διαισθανόμαστε τον περιορισμό της ιδιαιτερότητας του επί μέρους, το επικίνδυνο της άπαγωγής, και τις συνέπειες της αναλογίας. Έτσι, ενώ με πείσμα αναζητάμε την βεβαιότητα μαθαίνουμε να ανεχόμαστε

την άβεβαιότητα. Κατά ένα τρόπο ειρωνικό, διαπιστώνουμε πώς το βάθος της γνώσης μας εξαρτάται από την επίγνωση της άγνοιας και των ορίων των δυνατοτήτων μας. Παρά ταύτα, στην επιστήμη όπως και στη θρησκεία, το μέγεθος και το ποιόν της γνώσης μας, μάς βοηθάει να απαλλαγούμε από το φόβο και να γίνουμε πιο ελεύθεροι.

Μία αληθινή συμπληρωματικότητα μεταξύ επιστήμης και θρησκείας προϋποθέτει αμοιβαίο σεβασμό και διακανονισμό. Είναι αναγκαίο να μη βλέπει ένας την επιστήμη και την τεχνολογία με καταφρόνηση και φόβο σαν τις δυνάμεις του κακού που πρέπει να αναχαιτιστούν προτού καταστρέψουν την ανθρωπότητα, ή σαν τους έχθρους της θρησκείας. Στο κάτω - κάτω η Φύση και ο Θεός υπάρχουν, ανεξάρτητα από τι λένε η επιστήμη και η θρησκεία για τη Φύση και το Θεό. Η θρησκεία πρέπει να αποδεχθεί τα αποδεδειγμένα δεδομένα της επιστήμης και την επιστημονική περιγραφή του φυσικού κόσμου, και η επιστήμη πρέπει -ώς επιστήμη- να κρατηθεί μακριά από τις ανθρώπινες αξίες και τη γνώση που ξεπερνά τα όριά της. Η πίστη μας δεν πρέπει να βασίζεται στο τι είναι η επιστήμη, ή στο τι η επιστήμη μπορεί ή δεν μπορεί να κάνει. Από τη φύση της η επιστημονική γνώση θα αλλάξει αύριο. Θα αλλάξει λοιπόν και η πίστη μας κάθε φορά που έχουμε μία νέα επιστημονική ανακάλυψη; Η πίστη μας -όπως έτόνισε χρόνια πριν ο αείμνηστος καθηγητής Τσιριντάνης- πρέπει να μπορεί να σταθεί στο φως της επιστημονικής γνώσης και να συνεχίζει ή ίδια, ως μία καθοδηγητική και αμετάβλητη αξία. Οι παλιές διαμάχες μεταξύ επιστήμης και θρησκείας μπορούν εν πολλοίς να αποδοθούν σε θρησκευτικές απόψεις για τη φυσική πραγματικότητα που δεν συμβιβάζονταν με τα επιστημονικά δεδομένα. Τέτοιες διαμάχες, είτε ήταν στην αστρονομία (ή δια-

μάχη πάνω στο ήλιοκεντρικό σύστημα), είτε ήσαν στη γεωλογία (ή διαμάχη πάνω στην ηλικία της γης), είτε ήσαν στη φυσική (ή διαμάχη πάνω στην αρχή της άβεβαιότητας, της αιτιότητας και της ελευθερίας της βούλησης), είτε ήσαν στη βιολογία (ή διαμάχη πάνω στο έρωτημα της καταγωγής των γενών και της ειδικής θέσης του ανθρώπου στη δημιουργία) οδήγησαν σε παρεξηγήσεις και επηρέασαν αρνητικά τόσο την επιστήμη όσο και τη θρησκεία. Αναμφισβήτητα, η λογικότητα του φυσικού κόσμου όπως αποκαλύφθηκε από την επιστήμη έναρμονίζεται με τον ισχυρισμό της θρησκείας για μία δημιουργία με αντικειμενική πραγματικότητα. Επίσης αναμφισβήτητα, το δέος και το μυστήριο μερικώς από τις σύγχρονες επιστημονικές ανακαλύψεις και θεωρίες (όπως για παράδειγμα η θεωρία του «Big Bang» και η προϋπόθεση μίας αρχής του κόσμου) προσομοιάζουν όλο και περισσότερο με το δέος και το μυστήριο που χαρακτηρίζει τη θρησκεία. Παρά ταύτα, κάθε προσπάθεια να σύρει ένας τη θρησκεία στο πεδίο της επιστήμης και την επιστήμη στα θέματα της θρησκείας είναι επικίνδυνη σήμερα, όπως υπήρξε επικίνδυνη και στο παρελθόν. Η θρησκεία πρέπει να κρατηθεί ελεύθερη, μακριά από τους δεσμούς και τους περιορισμούς της ανεπιστήμης. Η επιστήμη και η θρησκεία μπορούν να υπηρετήσουν καλύτερα τον άνθρωπο, και η μία την άλλη, αν παραμείνουν συμπληρωματικές.

Πού λοιπόν συναντιώνται η επιστήμη και η θρησκεία; Στα απόμακρα σημεία του σύμπαντος και στην αρχή του κόσμου; Ίσως. Στον άνθρωπο; Άσφαλώς ναί. Στον άνθρωπο η επιστήμη συναντάει τη θρησκεία πρόσωπο με πρόσωπο. Όχι μόνο η επιστήμη και η θρησκεία συναντώνται στον άνθρωπο,

αλλά και εξαρτώνται από τον άνθρωπο. Τόσο ο φυσικός όσο και ο ήθικός νόμος υπάρχουν γι' αυτόν, τον άνθρωπο. Μόνο ο άνθρωπος μπορεί να κατανοήσει τη λειτουργία της φυσικής πραγματικότητας και μόνο εκείνος μπορεί να υπερασπισθεί ήθικες αξίες. Η επιστήμη και η θρησκεία απαιτούν επομένως από τους όπαδούς των ειλικρίνεια, ευθύνη, και μία συνεχή υπεύθυνη διαφύλαξη του φυσικού και του ήθικού κόσμου. Αναμφισβήτητα επομένως το έστιάκο σημείο στην επαφή της επιστήμης και της θρησκείας είναι ο πιστός επιστήμονας, διότι *μόνο όπου υπάρχει ή πιστός επιστήμονας μπορεί η επιστήμη να συνυπάρχει με την πίστη*. Και όπως ακριβώς ο δρόμος της επιστήμης διαφέρει από επιστήμονα σε επιστήμονα, έτσι και η οδός της πίστης διαφέρει από άτομο σε άτομο.

Πολλοί από τους επιστήμονες υπήρξαν άνθρωποι με βαθειά πίστη, πολλοί όμως άλλοι υπήρξαν άθεοι και άγνωστικιστές. Σήμερα, υπάρχουν επιστήμονες που γελάνε στην πίστη ενός Αναστημένου Χριστού και υπάρχουν επιστήμονες που όντως εύχονται στα αγαπημένα τους πρόσωπα να είναι τόσο εύτυχοι όσο ήταν εύτυχισμένες οι μυροφόρες που πρωτοείδαν τον Αναστημένο Χριστό. Υπάρχουν επιστήμονες που αρνούνται την ύπαρξη του Θεού και που απέλπισμένα αναζητούν υποκατάστατα, και υπάρχουν επιστήμονες που βλέπουν το Θεό και την Πρόνοιά Του καθημερινά στη ζωή τους. Υπάρχουν επιστήμονες που «ομολογούν άγνοια σε θρησκευτικά θέματα» όχι γιατί αυτό το υπαγορεύει η επιστήμη, αλλά γιατί δεν είναι ενήμεροι για θρησκευτικά θέματα ή γιατί λόγω επαγγέλματος αποφεύγουν να εκφέρουν απόψεις και να πάρουν θέση σε θέματα για τα οποία δεν είναι βέβαιοι. Υπάρχουν ακόμα επιστήμονες που διερωτώνται κατά πόσον ο επιστήμονας που είναι άφοσιωμένος στην ανακάλυψη της αλήθειας

άπορρίπτει ένα άλλο τρόπο πρὸς τὴν ἀλήθεια ἀπλῶς καὶ μόνο γιατί τὰ πειράματά του δὲν μποροῦν νὰ μετρήσουν ἢ οἱ ἐξισώσεις του δὲν μποροῦν νὰ ἐρμηνεύσουν. Καὶ ὑπάρχουν ἀκόμα ἄλλοι ἐπιστήμονες γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινὰ μία πραγματικότητα ὄχι γιὰ λόγους ἐπιστημονικούς, ἀλλὰ γιὰ χίλιους τόσους ἄλλους λόγους: «Νοιώθω τὴν ἀνάγκη ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ στὸ Σύμπαν καὶ στὴ δική μου ζωὴ», λέει ὁ A. Schawlow, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ ἀνακάλυψαν τὰ λέιζερ. «Πιστεύω, προσεύχομαι, καὶ λατρεύω τὸ Θεό», μᾶς πληροφορεῖ ὁ σύγχρονος φυσικὸς E. Nelson. «Ὁ φυσικὸς κόσμος ἀναζητᾶται τὸ Θεῖο», μᾶς ἐκμυστηρεύεται ἡ ἀστρονόμος V. Kistiakowsky.

Ἐπάρχει ἀπεριόριστος φυσικὸς χώρος γιὰ τὸν ἐπιστήμονα μέσα στὸν ὁποῖο μπορεῖ νὰ κινηθεῖ ὡς ἐπιστήμονας, καὶ ὑπάρχει ἀκόμα μεγαλύτερος πνευματικὸς χώρος μέσα στὸν ὁποῖο μπορεῖ νὰ κινηθεῖ ὁ ἐπιστήμονας ὡς ἕνας πιστὸς ἄνθρωπος. Τὰ ὄρια διαφέρουν ὅπως καὶ οἱ προϋποθέσεις, ἀλλὰ ἡ δυνατότητα καὶ ἡ ἐλευθερία νὰ κινεῖται ὁ ἐπιστήμονας στὸ φυσικὸ καὶ στὸν πνευματικὸν χώρο ἀποτελεῖ γι' αὐτὸν ἕνα μοναδικὸ καὶ ἀτίμητο δῶρο. Εἴτε σὰν ἐπιστήμονες ἐρευνᾶμε γιὰ νέα γνώση στὸ φυσικὸν κόσμο, εἴτε καταφεύγουμε στὴ θρησκεία γιὰ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας, μαθαίνουμε νὰ σεβόμαστε τὸν ἄνθρωπο καὶ τὰ ἐπιτεύγματά του. Ἡ γενναιοδωρία καὶ ἡ ἀκεραιότητα εἶναι βασικὰ στοιχεῖα στὴ μέθοδο τῆς ἐπιστήμης ὅπως εἶναι στὸ δρόμο τῆς θρησκείας. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ βασικὰ στοιχεῖα πηγάζει ἕνα αἶσθημα ἀξιοπρέπειας ποὺ συνδέει τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴ θρησκεία.

Διαπιστώνει, τελικά, ὁ ἐπιστήμονας, ὅπως ἀκριβῶς διαπιστώνει καὶ ὁ πιστός, ὅτι γιὰ νὰ δεῖ ὑπέροχα πράγματα πρέπει νὰ περπατήσει μακρὸν δρόμο καὶ πρέπει πολλὰ φορὲς νὰ ταξιδέψει μόνος. Καὶ ὅσο μακριὰ κι ἂν φτάσει,

ἀναγνωρίζει τὴν ἀδυναμία του νὰ καθορίσει τὰ ὄρια τῆς γνώσης στὴν ἐπιστήμη καὶ τὰ ὄρια τοῦ βάθους στὴ θρησκεία. Τὸ παράθυρο τῆς ἐπιστήμης εἶναι στενὸ καὶ οἱ ρίζες τῆς πίστεως εἶναι ἀτροφικές. Ἡ ὁμορφιά ὅμως τοῦ μικροκοσμικοῦ καὶ τοῦ μακροκοσμικοῦ σύμπαντος ὅπως μᾶς τὴν ἀποκάλυψε ἡ ἐπιστήμη ξεδίπλωσε μπροστὰ στὸν πιστὸ ἐπιστήμονα μία μεγαλοπρεπὴ πτυχή τῆς αἰωνιότητας ποὺ ἐκλεπτύνει τὴν ἰδέα του γιὰ τὴ φύση καὶ βαθαίνει τὴν πίστη του στὸ Θεό.

Ἐνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ πολυπλοκότητα (complexity). Τὰ μεγάλα καὶ πολύπλοκα ἐρωτήματα ποὺ ἀντιμετωπίζουμε σήμερα φέρνουν τὴν ἐπιστήμη πιὸ κοντὰ στὴ θρησκεία, ἂν καὶ ἐπιφανειακὰ φαίνονται νὰ κάνουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Σύγχρονα ἐπιστημονικὰ ἐπιτεύγματα προβάλλουν σοβαρὰ ἠθικὰ ἐρωτήματα, τὰ ὁποῖα κλονίζουν τὴν παραδοσιακὴ σταθερότητα τῶν θρησκευτικῶν ἰδρυμάτων. Καὶ ἀντίστροφα, στενὲς ἀντιλήψεις καὶ περιορισμένα δόγματα μερικῶν ἀπὸ τὶς θρησκείες στέκονται πολλὰς φορὲς ἐμπόδιο στὴν ἀπόκτηση νέας ἐπιστημονικῆς γνώσης. Ἐναμφισβήτητα ὑπάρχει μία ἔνταση μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας σήμερα ποὺ διαφέρει ἐν πολλοῖς ἀπὸ αὐτὴν στὸ παρελθόν. Ἡ σημερινὴ ἔνταση ἀφορᾶ κυρίως στὶς ἐπιπτώσεις τῶν ἐφαρμογῶν τῆς ἐπιστήμης πάνω στὴ ζωὴ καὶ στὸν ἄνθρωπο παρὰ στὶς ἐπιπτώσεις τῶν βασικῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων πάνω στὴ διδασκαλία τῆς θρησκείας. Παρὰ ταῦτα, αὐτὴ ἡ ἔνταση στὶς σχέσεις μεταξὺ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς θρησκείας δὲν εἶναι παρὰ ἕνα σύμπτωμα τῆς ἀδιάκοπης πάλης μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας γιὰ ἀμοιβαία διευθέτηση καὶ ἀλληλοενίσχυση καὶ γιὰ ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πρά-

ξιών του. Η ένταση αυτή είναι το άναπόφευκτο αποτέλεσμα των τεράστιων συνεπειών που έχουν οι κοινωνικές και ήθικες ρίζες της σύγχρονης έπιστήμης.

Οι τεράστιες δυνάμεις που έβαλε η σύγχρονη έπιστήμη στα χέρια του ανθρώπου δέν μπορούν να άποθούν για τó καλό του ανθρώπου άν τó ήθικό άνάστημα του ανθρώπου μειωθεί σ' έκεινο του ζώου και άν ή θρησκεία μειωθεί στο επίπεδο της γνώσης, ούτε μπορούν να άποθούν για τó καλό του ανθρώπου άν ó άνθρωπος περιορισθεί στα νομικά του συστήματα και άδιαφορήσει για την ύπερβατική ήθική της θρησκείας.

Η πραγματικότητα της σύγχρονης βιολογίας και της βιοϊατρικής (ιδιαίτερα της γενετικής μηχανικής) έχουν δώσει νέα δύναμη στον κυκλώνα της άλλαγής. Η βιολογία και ή βιοϊατρική σύντομα θα δώσουν στον άνθρωπο τή δυνατότητα της δικής του βιολογικής εξέλιξης. Θα δοθεί στον άνθρωπο ή δυνατότητα άλλαγής των χαρακτηρισικών των άπογόνων του, της γενετικής άλλαγής της συμπεριφοράς του, της κλωνοποίησής του, του καθορισμού της γενετικής κληρονομιάς σχεδόν όλων των γενών, όπως ακριβώς του δόθηκε από την φυσική πριν από μισό περίπου αιώνα ή δύναμη να καταστρέψει με άτομικά όπλα όλη τή γή. Αυτές και παρόμοιες είναι οι πραγματικότητες που καταπιέζουν τά παραδοσιακά ήθικά συστήματα του ανθρώπου σήμερα και που τά σπρώχνουν σε χώρους και κατευθύνσεις πρωτοφανείς, πέρα από τά καθορισμένα όρια του χθές.

Η νέα έπιστημονική γνώση και οι έπιπτώσεις της έσπρωξαν επίσης τόν έπιστήμονα πέρα από τούς παραδοσια-

κούς κανόνες έπιστημονικής συμπεριφοράς, ώστε να δυσκολεύεται πιά ó έπιστήμονας να διεκδικεί ότι ή γνώση που παράγει είναι έξ όρισμού ώφέλιμη ή ήθικά ουδέτερη, όταν μάλιστα ή έπιστήμη έχει μετακινηθεί σε business - type δραστηριότητες, και όταν μάλιστα ένα μεγάλο μέρος της έπιστήμης βρίσκεται στα χέρια μεγάλων εταιρειών και κυβερνήσεων.

Άντιμετωπίζουμε νέα προβλήματα με άσυνήθιστη όντως σκληρότητα, νέες προσθήκες στον κατάλογο των προβλημάτων που μäs έχει ήδη παραδώσει ó κυκλώνας της άλλαγής.

Όλα αυτά τά ποικίλα προβλήματα - και έπαναλαμβάνω, κυρίως εκείνα που άναφέρονται στα πυρηνικά όπλα και στη γενετική μηχανική- έχουν ένα κοινό παρονομαστή. Όλα ξεπερνούν τά παραδοσιακά όρια της έπιστήμης και όλα ξεπερνούν τά παραδοσιακά όρια της θρησκείας. *Στην αντιμετώπισή τους ή έπιστήμη συναντά τή συνείδηση και την ιστορία.* Άθελά της ή έπιστήμη αντιμετωπίζει διστακτικά τήν ήθική. Η έπιστήμη και ή ήθική καλούνται να χαράξουν μία κοινή διαδικασία γι' αυτήν τήν ίδια τήν άλλαγή.

Πόσο άλήθεια δύσκολη και άγωνιώδης, αλλά συνάμα πόσο μεγάλη και έλπιδοφόρα στιγμή! Η έπιστήμη και ή θρησκεία διαπιστώνουν μία άλλη κρίσιμη μορφή της συμπληρωματικότητάς τους.

Η έπιστήμη και ή θρησκεία διστακτικά συνειδητοποιούν πώς δέν έχουν πιά άλλη έπιλογή παρά να ένώσουν τά χέρια για μιá ανθρώπινη γή.

ΛΟΥΚΑΣ Γ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ
Άκαδημία Άθηνών

Ο ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΝΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΟΣ

Α'

Τὸ νὰ κάνει κανεὶς λόγο στὶς ἡμέρες μας γιὰ τὸν κομμουνισμό ὕστερα ἀπὸ δέκα καὶ πλέον ἔτη ἀπὸ τὴν κατάρρευση τῶν καθεστώτων τοῦ λεγόμενου ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ στὴν Σοβιετικὴ Ἐνωση φαίνεται μᾶλλον ἀναχρονισμός. Ὅμως ἡ διατήρηση παρομοίων καθεστώτων στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας (Κίνα, Βιετνάμ, Βόρειος Κορέα) καὶ στὴν Κούβα ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ὑπαρξη τοῦ «κοινωνικοῦ προβλήματος», τὴν λύση τοῦ ὁποίου ἰσχυρίσθηκε ὅτι ἐπεδίωξε νὰ ἐπιτύχει τὸ ἀποτυχημένο κομμουνιστικὸ πείραμα, καθιστοῦν τὴν ἀνακίνηση τοῦ θέματος ἐνδιαφέρουσα, καθ' ὅσον κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλείσει μεσοπρόθεσμα ἢ καὶ μακροπρόθεσμα μιὰ ἀναβίωση τοῦ κινήματος αὐτοῦ εἴτε μὲ τὴν γνωστὴ ἐπαναστατικὴ του μορφή, εἴτε ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν δημοκρατικῶν διαδικασιῶν.

Ἄφορμῇ γιὰ τὴν ἀναφορὰ στὸ πρόβλημα τοῦ κομμουνισμοῦ δίδει ενα ὀγκῶδες βιβλίο*, τὸ ὁποῖο κυκλοφόρησε καὶ στὰ ἑλληνικὰ μὲ τὸν τίτλο: «Μαύρη βίβλος τοῦ κομμουνισμοῦ» καὶ ὑπότιτλο: «Ἐγκλήματα, τρομοκρατία, καταστολή». Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀπὸ 850 σελίδες ἀπαρτιζόμενο εἶναι συλλογικὸ μὲ συντάκτες κυρίως γάλλους με-

λετητὲς τῆς ἱστορίας τοῦ κομμουνιστικοῦ κινήματος καὶ στὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση ἔχει συμπεριληφθεῖ εἰδικὸ κεφάλαιο γιὰ τὴν δράση τοῦ Κ. Κ. Ε. στὴν περίοδο 1942 - 1949 μὲ τοὺς τρεῖς γύρους κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἐπαναστατικὴ ἀριστερὰ ἐπεδίωξε ἐνόπλιως νὰ ὑπαγάγει καὶ τὴν χῶρα μας στὸν συνασπισμὸ τῶν κομμουνιστικῶν κρατῶν.

Ὁ κομμουνισμὸς σὰν ἰδεολογικὸ κίνημα, σὰν προσδοκία τῶν λαϊκῶν μαζῶν γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, σὰν ἐπανάσταση ἢ ὁποῖα ἐπιτυγχάνει νὰ ἐπικρατήσῃ, σὰν ἱστορικὴ πραγματικότητα εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα.

Ὁ κομμουνισμὸς ἐπωφελήθηκε τῶν εὐκαιριῶν, πού τοῦ παρεσχέθηκαν κατὰ τὴν διάρκεια τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ἀφ' ἑνὸς ἀρχικὰ στὴν Ρωσία μὲ τὴν λεγομένη Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση τὸ 1917 καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴν συνέχεια μὲ τὴν ἐπέκταση τῆς ἐπιρροῆς του μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σοβιετικοῦ συστήματος στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης μὲ τὶς συνθήκες πού ἐπεκράτησαν μετὰ τὴν συντριβὴ τοῦ ναζισμοῦ στὸ τέλος τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ρωσίας στὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον εἶχε ἐπαυξήσει τὶς ἀδυναμίες τοῦ τσαρικοῦ καθεστώτος στὴν ἀσκησὴ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας στὸ ἀχανὲς αὐτὸ κράτος, μὲ συνέπεια ὅταν ἐκδηλώθηκαν τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τοῦ Φεβρουαρίου καὶ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1917 ἡ ἀντίδραση τῶν ἐχόντων τὴν διακυβέρνηση τῆς χῶρας νὰ εἶναι χλιαρὴ. Οἱ στιγμὲς πού ἀνέτρεψαν καταστάσεις πού ἐπεκράτησαν γιὰ αἰῶνες ἦσαν ὡς ἱστορικὲς στιγμὲς τυ-

* Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἐκδόθηκε κατ' ἀρχὴν στὴν Γαλλία καὶ σὲ διάστημα λιγότερο ἀπὸ δυὸ χρόνια εἶχαν πωληθεῖ πλέον ἀπὸ διακόσιες χιλιάδες ἀντίτυπα. Ἀπὸ τότε μεταφράσθηκε σὲ δέκα γλῶσσες καὶ πρόσφατα κυκλοφόρησε στὴ Ρωσία καὶ στὶς Η.Π.Α. Πέραν ὅμως ἀπὸ τὴν ἐκδοτικὴ του ἐπιτυχία ἡ Μαύρη Βίβλος τοῦ Κομμουνισμοῦ ἔδωσε λαβὴ σὲ κριτικὲς ὑψηλοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἐπιπέδου, ἀλλὰ καὶ σὲ ὀργίλες ἀντιδράσεις.

χαϊες. Το φαινόμενο αυτό του «κενού» πού μέσα του κατρακυλούν οικοδομήματα πού είχαν κρατήσει για εκατοντάδες χρόνια, δέν σημειώθηκε ποτέ τόσο χαρακτηριστικά και τόσο δραματικά, όσο σημειώθηκε στη Ρωσία του 1917.

Η μεταβατική κυβέρνηση του Κερένσκυ, μετά την παραίτηση του Τσάρου, δέν κατάφερε έξι όλόκληρους μήνες μετά την επανάσταση του Φεβρουαρίου νά έδραιώσει ένα νέο κράτος και έτσι τó κενό παρατάθηκε ως την στιγμή πού οι κομμουνιστικές δυνάμεις, συνειδητοποιώντας την αποστολή τους έκαναν τó πραξικόπημα του Οκτωβρίου. «Τό πραξικόπημα αυτό βασίσθηκε στην άκαμπτη θέληση του Λένιν και στην τακτική του Τρότσκυ. Δέν ήταν «επανάσταση», γιατί ουσιαστικά δέν χρειάστηκε νά ανατρέψει τίποτε. Η επανάσταση και ή έξωτερική ανατροπή είχαν γίνει. Ήταν μονάχα ένα πραξικόπημα πού οι συνέπειές του όμως, ήσαν μεγαλύτερες από τις συνέπειες όλων τών επαναστάσεων πού έχουν γίνει στον κόσμο. Για πρώτη φορά στην ιστορία τόν Οκτώβριο του 1917 σημειώθηκε τó πείραμα τής ανατροπής του ίδιου του ανθρώπινου στοιχείου μέσα στον άνθρωπο»¹.

Ο Λένιν συμπλήρωσε στην θεωρία και στην πράξη τόν Μάρξ και τόν Ένγκελς όσον άφορά στην πρακτική μεθόδευση για την επικράτηση του προλεταριάτου και στην μορφή πού πρέπει νά πάρει τó κράτος στο λεγόμενο «μεταβατικό στάδιο» τής δικτατορίας του προλεταριάτου. Σέ λίγες ημέρες μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος στις 7 Νοεμβρίου ό Λένιν και οι σύντροφοί του είχαν επικρατήσει. Δέν χρειάστηκε τουλάχιστον στην Πετρούπολη νά χυθεί πολύ αίμα. Τό αίμα χύθηκε μετά την επικράτηση και δέν σταμάτησε από τότε νά χύνεται άφθονο. "Αν τó αίμα ήταν άπλό μέσον για την επικράτηση, τó πράγμα θά ήταν κάπως νοητό. Τό αίμα όμως πού δέν χρειάστηκε ως μέσον, έγινε σκοπός.

Ο Λελινισμός βασισμένος βέβαια και σε άρκετες πολιτικά άνευθυνες θεωρητικές εκ-

φράσεις και πρόχειρες σκέψεις τών Μάρξ και Ένγκελς, ισχυρίζεται ότι ή άλλαγή δέν θά μπορούσε νά επιχειρηθεί και νά επιτύχει χωρίς τόν «όλοκληρωτικό» έλεγχο του ανθρώπου από τó κράτος, χωρίς την τρομοκρατία και την βία σέ όλες τις εκδηλώσεις τής ζωής. Τό κομμουνιστικό πολιτικό πρόγραμμα είναι έξ άρχής βολонταριστικό. Άπό τó 1917 ή ήγεσία τής πρώτης κομμουνιστικής επανάστασης στην Ιστορία είχε αποφασίσει ότι θά δημιουργούσε τεχνητά τις συνθήκες εκδιομηχανοποίησης πού ήταν άπαραίτητες για νά μπορέσει νά οικοδομηθεί ό σοσιαλισμός κατά τόν Μάρξ και έπειτα θά επέστρεφε στην πορεία πού είχε προβλέψει ό τελευταίος και θά εξασφάλιζε την δημοκρατία και την ελευθερία. "Όμως ή τρομοκρατία πού επιβλήθηκε για νά δημιουργηθούν οι συνθήκες εκδιομηχανοποίησης αυτοσταθεροποιήθηκε. Τό κομμουνιστικό κόμμα με την ένιςχυση τής γιγαντιαίας κρατικής μηχανής εξασφάλισε ότι καμμιά δύναμη στο εσωτερικό τής χώρας δέν θά άντιστεκόταν σέ αυτό και δέν λογάριασε τις θυσίες σέ ανθρώπινες ζωές, ώσάν αυτές νά είχαν μηδενικό κόστος. «Τό συνολικό βάρος του κράτους» ζητούσε ό Στάλιν νά χρησιμοποιήσει ως μέσον πίεσεως αν αυτό χρειαζόταν για νά καμφθεί και ένα άτομο»².

Β'

Στον κύκλο τών θυμάτων τής βίας την όποian εξαπέλυσαν οι κομμουνιστές άνήκουν και οι άνθρωποι τής Εκκλησίας, κληρος και λαός. Στα έβδομήντα τόσα χρόνια τής παραμονής στην έξουσία του ΚΚΣΕ οι σχέσεις αυτού και τής ρωσικής Εκκλησίας πέρασαν από διάφορες φάσεις, άλλοτε διωγμών και άλλοτε άνοχής. Παρά τó γεγονός ότι τó σταλινικό σύνταγμα (άρθρον 124) επέτρεπε «ελευθερία για την τέλεση τής θρησκευτικής λατρείας και για άντιθρησκευτική προπαγάνδα σέ όλους τους πολίτες», τó πρώτο μέρος αυτού για πολλά χρόνια ήταν μάλλον νεκρός τύπος. "Όμως στα

χρόνια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ζήτησε ή σοβιετική ήγεσία από τον λαό της, όχι για την κομμουνιστική επανάσταση, αλλά για την απόκρουση μιᾶς τρομερῆς επιδρομῆς, νὰ θυμηθεῖ τὴν χριστιανικὴ πίστη καὶ ξεχνώντας τοὺς ὀρισμοὺς ποὺ εἶχαν γραφεῖ γιὰ τὴν θρησκεία στὰ κομμουνιστικὰ λεξικά καὶ τὰ ιδεολογικὰ ἀλφαριθμητικά δέχθηκε νὰ ὑποστηρίξει ἢ νὰ ἀνεχθεῖ πάλι τὴν θρησκεία καὶ τὴν Ἐκκλησία. Στὰ πλαίσια ὁμως τῆς γενικώτερης στάσεως τοῦ σοβιετικοῦ καθεστώτος ἐναντι τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἡ διὰ νόμου ἀπάγορευση κάθε μορφῆς φιλανθρωπικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς δραστηριότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς ζωῆς της αὐστηρὰ στὴν τέλεση τῆς θείας λατρείας μόνον. Ἐτσι ἐξανάγκασαν τὴν Ἐκκλησία νὰ ἐγκαταλείψει ὅλες τὶς ἄλλες δραστηριότητες καὶ τὴν ἐπανάφεραν στὴν πρωταρχικὴ λειτουργία της, νὰ εἶναι δηλαδὴ συνάθροιση πιστῶν γιὰ τὴν θείαν Εὐχαριστία καὶ κατὰ πρόσωπον συνάντησιν μὲ τὸν Πλάστη μέσω τῆς ὁμοθυμίας τους στὴν πράξιν τῆς ἀγάπης.

Παρὰ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὴν περιθωριοποίηση τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὴ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀφανισθεῖ στὴν Ρωσία γιὰτὶ εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ζῶντος Θεοῦ, τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑπάρχει, ποὺ ἐνεργεῖ, ποὺ ἀγαπάει καὶ προστατεύει τὸν λαὸ του. Οἱ κομμουνιστὲς πίστεψαν ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι μὲ τὸν Κάρολο Μάρξ καὶ ὅτι ἡ χριστιανικὴ πίστη εἶναι μία αὐταπάτη· νόμισαν ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα ἦταν κυρίαρχος τῆς μοίρας της καὶ ὅτι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ κρατικὴ ὀργάνωση μποροῦσαν νὰ λύσουν ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ μακροχρονίου καὶ σκληροῦ ἀγῶνα, ἀναγκάσθηκαν νὰ παραδεχθοῦν ὅτι οἱ θεωρίες τους δὲν ἦσαν ικανὲς νὰ δώσουν ἐξηγήσεις σὲ ὅλα τὰ συμβάντα τῆς ζωῆς. Διεπίστωσαν ὅτι ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀπὸ ἐλεύθερους δραστήριους, εὐφυεῖς καὶ ἰσορροπημένους διανοητικὰ ἀνθρώπους πίστευαν στὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ μαρτυρήσουν

γι' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, θυσιάζοντας ὄχι μόνον τὴ γήϊνη περιουσία τους ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδιαν τους τὴν ζωὴν. Ἡ ἡρεμία καὶ ἡ χαρὰ τῶν χριστιανῶν ξεπερνοῦσε τὴν ἀντίληψιν τῶν ὑλιστῶν ποὺ διεξήγαγαν πόλεμον μὲ τυφλωμένα μάτια· ὅσον πιὸ δυνατὰ χτυποῦσαν, τόσοον περισσότερον ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὴν νίκην, ὅσο μεγαλύτερες καταστροφὲς προξενοῦσαν τόσο περισσότερον δυνάμωνε ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ζῶντος Θεοῦ. Γιὰ νὰ ἰσχύσει ἀκόμη μία φορὰ ὁ λόγος τῆς Ἁγίας Γραφῆς: «Αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικῆσασα τὸν κόσμον ἡ Πίστις ἡμῶν».

Γ'

Ἡ χρῆσις τῆς βίας καὶ τῆς τρομοκρατίας δὲν ὑπῆρξε γιὰ τὸ κομμουνιστικὸν κίνημα ἕνα φαινόμενον περιστασιακὸ ἀλλὰ μία ἀπὸ τὶς βασικὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστατικῆς τακτικῆς του γιὰ τὴν κατάκτησιν καὶ τὴν ἐδραίωσιν τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Ἐν στὰ κείμενα τοῦ Κάρολ Μάρξ ἡ ἀναφορὰ στὴν βίαν καὶ τὴν τρομοκρατίαν δὲν εἶναι πάντα τόσο ἐντονη, στὰ κείμενα τοῦ Λένιν εἶναι σαφῆς καὶ εὐγλωττη. Ἴδου τί γράφει ἐπάνω στὸ θέμα αὐτὸ τὸν Μάϊον τοῦ 1920 ὁ Λένιν: «Ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου εἶναι ἕνας ἀδυσώπητος ἀγῶνας, αἱματηρὸς καὶ ἀναίμακτος, βίαιος καὶ εἰρηνικὸς, στρατιωτικὸς, οικονομικὸς, παιδευτικὸς καὶ διοικητικὸς, ἐναντία στὴν δύναμιν τῆς παράδοσης τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη δύναμιν ἀπὸ τὴν συνήθειαν ἑκατομμυρίων καὶ δεκάδων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων χωρὶς ἕνα κόμμα μὲ σιδερένια πυγμὴ, ἀτσαλωμένο στοὺς ἀγῶνες... εἶναι ἀδύνατον νὰ δοθεῖ στήριγμα σὲ αὐτὸν τὸν ἀγῶνα».

Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα ἦταν ἀντικείμενον ἀπόλυτης ἀφοσιώσεως γιὰ τὰ μέλη του. Ὁ ἀμείλικτος καὶ ἀδίστακτος χαρακτήρας ἐνὸς τέτοιου κόμματος ἀσκοῦσε μαγνητικὴ ἔλξιν καὶ σὲ πολλοὺς διανοουμένους καὶ ἐκτὸς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Τὸ κόμμα αὐτὸ ἦταν ἡ ἀναγκαία καὶ ἀδίστακτη δύναμιν, ἡ ἀταλένια συλλογικὴ βούλησις, ἡ ὁποία ἐκφρα-

ζόταν μέσα στην κάθετη οργάνωση της εξουσίας του και αντιπροσώπευε για τους οπαδούς του την «ενσάρκωση της επαναστατικής ιδέας».

Και η εφαρμογή των μεθόδων της βίας και της τρομοκρατίας δεν άπευθύνονταν μόνον στους «ταξικούς εχθρούς» αλλά και στα μέλη, και πολλές φορές και στα πλέον επίλεκτα μέλη του κόμματος. Στα χρόνια 1936 - 38 εξεπολύθηκε από το σταλινικό καθεστώς μία πρωτοφανής τρομοκρατία πληττοντας όλα τα στρώματα του σοβιετικού πληθυσμού, από τους ιθύνοντες του Πολιτικού Γραφείου του ΚΚΣΕ, μέχρι τους απλούς πολίτες, οι όποιοι συλλαμβάνονταν πολλές φορές άνυποπτοι στον δρόμο.

Στις θεαματικές δίκες της Μόσχας στα χρόνια αυτά οι πλέον διακεκριμένοι σύντροφοι του Λένιν (οι Ζηνόβιερ, Καμένεφ, Ρυκώφ, Μπουχάριν κ. ά.) «όμολόγησαν» τά χειρότερα έγκλήματα που ως σκοπούς είχαν την άνατροπή της σοβιετικής κυβερνήσεως, την δολοφονία των μελών της, την παλινόρθωση του καπιταλισμού, την ύπόσκαψη της στρατιωτικής ισχύος της ΕΣΣΔ, τόν άκρωτηριασμόν αυτής, με την άποσπίρτηση προς όφελος ξένων δυνάμεων της Ουκρανίας, της Λευκορωσίας, της Γεωργίας, της Άρμενίας, της σοβιετικής Άπω Άνατολής. Και η κατάσταση αυτή της τρομοκρατίας ίσχυσε για πολλές δεκαετίες με έκτελέσεις, φυλακίσεις και έξορίες στα περίφημα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στο «άρχιπέλαγος Γκουλάγκ» του Σολτζενίτσιν.

Και οι μέθοδοι αυτές άντεγράφησαν στα τέλη της δεκαετίας του 40 και στις άρχές του 50 από τά κομμουνιστικά κόμματα τά όποια κατείχαν την εξουσία στις «Λαϊκές Δημοκρατίες», όπου εξαπέλυσαν μαζικές φονικές διώξεις. Είηαι η έποχή των στημένων δικών, των βαρειών καταδικών έναντίον έκατοντάδων χιλιάδων άθώων. Είηαι έπίσης η έποχή της αίματηρης τακτοποιήσεως έσωτερικών λογαριασμών στους κόλπους των κομμουνιστικών κομμάτων.

Τά ίδια συνέβησαν και στις χώρες της Άσίας (Κίνα, Βιετνάμ, Βόρειος Κορέα) και στην Κούβα, όπου έπεκράτησαν οι κομμουνιστές, είτε κατόπιν επαναστάσεων είτε με την άναδιανομή της σφαιρών έπιρροής των Μεγάλων Δυνάμεων μετά τó πέρας του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

Δ'

Και αυτά όλα, η βία, η όμηρία, οι έκτελέσεις, η έν γένει τρομοκρατία, τά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, έν όνόματι της κοινωνικής δικαιοσύνης από ένα κοινωνικοπολιτικό σύστημα θεμελιωμένο στις άρχές του διαλεκτικού και ιστορικού ύλισμου.

Οι έμπειρίες που έχουμε άποκομίσει στην τελευταία δεκαετία του είκοστού αίώνα έπιβεβαιώνουν «τήν άπλούστατη αλήθεια που την νοιώθει εύθις άμέσως και ό άπλοϊκώτερος άνθρωπος όταν διαθέτει λίγη άγνή σκέψη. "Όταν ξεκινήσεις από την ύλη, από την ύλική δυναμικότητα, τότε μόνο ένας ρυθμιστής ύπάρχει στις σχέσεις αυτές· η ύλική ύπεροχή. Και μία μόνο δικαιοσύνη τó δικαιο του ισχυροτέρου... Για να έκτοπισθεί από ρυθμιστής η ύλική ύπεροχή πρέπει κάποιος άλλος ρυθμιστής να έλθει να την έκτοπίσει. Και αυτός ό ρυθμιστής θά μπορεί να έλθει όταν στηριχθεί σε μία πνευματική δυναμικότητα τέτοια, που θά μπορεί να δαμάσει την ύλική ύπεροχή. Χωρίς την πνευματική δυναμικότητα δεν μπορεί να έχει θέση η κοινωνική δικαιοσύνη σαν ρυθμιστής στις ανθρώπινες σχέσεις. Του άκου και οι επαναστάσεις, του άκκου και οι αίματοχυσίες και τά πλάνα συνθήματα που τά μεταχειρίζεται τó έγκλημα για να έξασφαλίσει την άσυδοσία στην καταστροφή, να δίνει όλο και όξύτερη μορφή στην άδικία και στην θέση της άδικίας με την άθλια καλύβα να φέρνει την άδικία με τόν δεσμοφύλακα και τις άλυσιδες»³.

Είηαι σαφές ότι τó αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης είηαι έξω από τά νερά του σε όποιοδήποτε σύστημα με ύλιστική θεμελίωση, ένω μέσα στην χριστιανική άτμό-

σφαιρα βρίσκει τις κατάλληλες συνθήκες για να εκπληρωθεῖ. «Γιατί ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη σὰν ὁλοκλήρωμα τῆς ὅλης ἀγωγῆς, ποὺ δίνει στὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα στηρίγματα στὴν δικαιοσύνη καὶ στὴν ἀυταπάρηση. Ἔτσι ὁ Χριστιανισμὸς μπορεῖ νὰ δώσει τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, ποὺ θὰ κάνουν τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη πραγματικότητα»⁴.

ΒΑΣΙΛ. Κ ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. Παναγ. Κανελλόπουλου: «Ὁ εἰκοστὸς αἰῶνας» σελ. 60.
2. «Ἡ Μαύρη Βίβλος τοῦ κομμουνισμοῦ» σελ. 32 «ἔκδοση Ἑστίας», Ἀθήνα 2001.
3. Π. Μελίτη (Ἀλέξ. Τσιριντάνης) Περιοδικοῦ «Ἀκτίνες», Μάιος 1949, σελ. 214.
4. Π. Μελίτη: «Γιὰ ν' ἀνοίξη ὁ δρόμος», σελ. 230.

25ῆ ΜΑΡΤΙΟΥ

*Θάρθει καὶ πάλι ἡ διπλὴ γιορτή.
Θὰ πέσουν οἱ κανονιοβολισμοὶ οἱ κεκανονισμένοι.
Στὴν Ἀκαδημία θὰ γίνεῖ ἡ σχετικὴ ἡ τελετή.
Καὶ στὴ Μητρόπολη ἡ δοξολογία ἡ συνηθισμένη.*

*Θὰ διαταθεῖ γενικὸς σημαιοστολισμός.
Καὶ πανηγυρικοὶ θὰ ἐκφωνηθοῦνε στὶς Ὑπηρεσίες.
Στὸ Δημόσιο θὰ κηρυχθεῖ ἐπίσημος ἑορτασμός.
Κι ἀπ' τὴν παραμονὴ θὰ διακοποῦν οἱ ἐργασίες.*

*Ἡ παρέλαση θὰ διεξαχθεῖ κανονικά.
Θὰ προπορεύονται τὰ μηχανοκίνητα τὰ ἐρπυστριοφόρα.
Θὰ ἔπονται τὰ πυροβόλα καὶ τὰ ἀντιαεροπορικά.
Καὶ θὰ ἀκολουθοῦν τὰ τμήματα τὰ πεζοπόρα.*

*Μοιάζουνε ὅλα μονότονα καὶ τυπικά. ΜΑ ΑΝ ΧΡΕΙΑΣΤΕΙ
Θ' ἀντιπληθίσουνε ξανὰ οἱ παιάνες καὶ τὰ ἐμβατήρια.
Καὶ τὸ τροπάριο τῆς νίκης στὰ πέρατα θὰ ἀκουστεῖ.
«Τῆ ὑπερμάχῳ Στρατηγῶ, τὰ νικητήρια».*

Δ. ΛΙΑΡΟΜΜΑΤΗΣ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τò θέμα «Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής» ή αναλυτικότερα «Ποιότητα Ζωής, Βιώσιμη Ανάπτυξη και Προστασία του Περιβάλλοντος» παρουσιάζει μεγάλη επικαιρότητα και αποτελεί ένα από τα καθημερινά προβλήματα της ζωής του ανθρώπου, ή δέ έλεπειαική συγκυρία του τέλους της δεκαετίας του αιώνα και του τέλους της 2ας χιλιετίας επιβάλλει την κριτική αξιολόγηση των πεπραγμένων του ανθρώπου.

Η έννοια του *περιβάλλοντος* με την σημερινή σημασία του όρου καθιερώθηκε στην ζωή και στο λεξιλόγιο του ανθρώπου μετά την 1η Διεθνή διάσκεψη για το περιβάλλον στη Στοκχόλμη το 1971 και στη συνέχεια απέκτησε καθημερινή χρήση στο λεξιλόγιο του κοινού (ανθρώπου) και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ο όρος *ποιότητα ζωής* προέκυψε από τον προβληματισμό για την ποιότητα του περιβάλλοντος και την ποιότητα των προϊόντων, των αγαθών και των υπηρεσιών. «*Ποιότητα ζωής*» σημαίνει το «εύ ζήν». Το 1998 καθιερώθηκε ως *Έτος ποιότητας* από το Υπουργείο Ανάπτυξης και μάλιστα κατά καιρούς ανακοινώνονται κυβερνητικές αποφάσεις για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων. Πολλές εκδηλώσεις διοργανώνται για να τονισθεί ή σημασία της ποιότητας των προϊόντων, των αγαθών, των υπηρεσιών και του περιβάλλοντος στη ζωή του ανθρώπου. Συχνά χρησιμοποιούμε τους όρους ποιότητα αέρα, ποιότητα υδάτων, ποιότητα τροφίμων συνδέοντας έτσι την *ποιότητα με το περιβάλλον*.

Ο φιλοσοφικός όρος του περιβάλλοντος κατά τον Αλβέρτο Αϊνστάιν είναι: «Τò περιβάλλον είναι ό,τι δέν είμαι εγώ». Πα-

λαιότερα περιβάλλον μας θεωρούσαμε το *περιβάλλον μας*, τόν περιβάλλοντα χώρο της οικίας μας. Σήμερα ως περιβάλλον θεωρούμε ολόκληρη τη γεώσφαιρα ακόμη και την στρατόσφαιρα σε ύψος 25 Km, όπου βρίσκεται ή στιβάδα του όζοντος και ή οποία έχει τόσο μεγάλη σημασία για την διατήρηση της ζωής στη γη. Ο έπιστημονικός όρισμός του περιβάλλοντος είναι: Ο περιβάλλον τόν άνθρωπο χερσαίος, θαλάσσιος και έναέριος χώρος μαζί με τη χλωρίδα, πανίδα, φυσικούς πόρους και τὰ στοιχειά πολιτισμού που διαμορφώθηκαν από τις δραστηριότητες του ανθρώπου ή κατά τò ΟΗΕ: Ός τò άθροισμα σε μιá όρισμένη στιγμή, όλων των έξωτερικων συνθηκών και επιδράσεων, τις όποιες ύφίσταται ένα σύστημα.

Συναφής και άλληλένδετη έννοια με τò περιβάλλον είναι ή *ρύπανση του περιβάλλοντος* που ή έντασή της καθορίζει και την ποιότητα του περιβάλλοντος: Ρύπανση είναι ή «είσαγωγή ή παρουσία ρύπων σε ύγρὰ ή άέρια ή στερεά μέσα. Έναλλακτικός όρισμός της ρυπάνσεως: Η άμεση ή έμμεση έκπομπή στο περιβάλλον ουσιών, θορύβου, άκτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας σε ποσότητα, χαρακτηριστικά, ή διάρκεια που μπορεί να προκαλέσει βλάβη στην υγεία, ύλικές ζημιές, ή να επιδράσει στους ζωντανούς οργανισμούς ή στα οικοσυστήματα ή να καταστήσει τò περιβάλλον άκατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του. Η ρύπανση από τις χημικές ουσίες όρίζεται ως *χημική ρύπανση*, ή όποία είναι ή κυριότερη μορφή ρυπάνσεως του περιβάλλοντος. Άλλες μορφές ρυπάνσεως είναι ή ενεργειακή ρύπανση, ή θερμική ρύπανση καθώς και ή ραδιενεργός ρύπανση.

Σήμερα όμιλούμε για ένα νέο έπιστημο-

νικό κλάδο που μελετά τὸ περιβάλλον, τὴν *Περιβαλλοντική Ἐπιστήμη* καὶ τελευταίως ὀμιλοῦμε γιὰ τὴν *Πλανητική Περιβαλλοντική Ἐπιστήμη* (*Global Environmental Science*), που μελετᾶ τὴν λιθόσφαιρα, τὴν ὑδρόσφαιρα καὶ βιόσφαιρα ὡς ἐνιαῖο σύνολο. Ἡ περιβαλλοντική ἐπιστήμη μελετᾶ τὴν ρύπανση τοῦ ἀέρα, τῶν ὑδάτων, τοῦ ἐδάφους, τὴν γλωρίδα, τὴν πανίδα καθὼς καὶ τὸ θέμα τῆς διαχειρίσεως τῶν φυσικῶν πόρων, τῶν ἀποβλήτων, τὴν ἀνακύκλωση τῶν ὑλικῶν καὶ οὐσιῶν, τὶς κλιματικὲς ἀλλαγές καθὼς καὶ τὶς ἐπιδράσεις τῶν χημικῶν οὐσιῶν στοὺς ζῶντες ὄργανισμούς.

2. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

Ἱστορικά ὁ ὅρος ποιότητα καὶ ἔλεγχος τῆς ποιότητας μὲ τὴν σημερινή ἔννοια τοῦ ὅρου εἰσήχθη ἀπὸ τὸν J. M. Juran μετὰ τὸν 2^ο Παγκόσμιο πόλεμο στὴν νικημένη Ἰαπωνία μὲ προτροπὴ τοῦ Ἀμερικανοῦ Στρατάρχου καὶ πρώτου διοικητῆ τῆς Ἰαπωνίας μὲ σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἰαπωνικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἐπιδίωξη τῆς ποιότητας εἶναι *συνεχῆς ἐπανάσταση*. Οἱ ἄνθρωποι ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ποιότητα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐμφανίσεως στὴ γῆ. Κατὰ τὴν διάρκεια τῶν αἰῶνων, οἱ στρατηγικὲς γιὰ τὴ διαχείριση τῆς ποιότητας ἄλλαξαν σύμφωνα μὲ τὶς ἐκάστοτε πολιτικὲς, κοινωνικὲς καὶ οικονομικὲς δυνάμεις. Μελετώντας ἱστορικὰ τὰ πράγματα διαπιστώνουμε τὶς σημαντικὲς ἀλλαγές που συνέβησαν γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν στόχων τῆς ποιότητας ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ τὸν διεθνή ὀρισμό, *ποιότητα* εἶναι τὸ σύνολο τῶν χαρακτηριστικῶν ἑνὸς προϊόντος ἢ ὑπηρεσίας που ἱκανοποιεῖ ἐπιθυμητὲς ἀνάγκες. Τὸ ἐρώτημα που συνεχῶς ἀπαιτεῖ ἀπάντηση εἶναι: Ποιὸ εἶναι τὸ ἀποδεκτὸ ἐπίπεδο ποιότητας ζωῆς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κόσμου; Τί ἐννοοῦμε *ποιότητα ζωῆς*; Γιὰ τὸν ἀνθρώπινο πληθυσμὸ τὸ βασικὸ ἐπίπεδο ζωῆς εἶναι ἡ ἐξασφάλιση τροφῆς, ἐνδυμασίας καὶ στέγης, δηλαδὴ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ ζῆν. Ἀλλὰ ἐπίπεδο ζωῆς σημαίνει καί: Ἐκπαίδευση - μόρφωση, ψυ-

χαγωγία φροντίδα γιὰ ὑγεία καὶ ὀρισμένες ἄλλες ἀνέσεις καὶ πολυτέλειες, δηλαδὴ ἱκανοποίηση καὶ τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ σημερινὴ σημασία τοῦ ὅρου ποιότητα ζωῆς δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τοὺς «*πόρους ζωῆς*», τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ ζῆν. Ἡ ἐξασφάλιση τῶν βασικῶν ἀναγκῶν (τροφή, ἐνδυμασία, στέγη) ἀποτελοῦν τὴν προϋπόθεση γιὰ ὅποιαδήποτε βελτίωση τῆς ποιότητας ζωῆς. Κατὰ τὸν φιλόσοφο Peter Ja-nich ἡ ἔννοια τῆς ποιότητας ζωῆς συνδέεται μὲ τὴν παρατήρηση ὅτι ἕνα ἐπιτυχὲς ὀρθολογικὸ πρᾶττειν ἔχει μὴ ἐπιθυμητὲς παρενέργειες. Ἡ ἐπιδίωξη τῆς ποιότητας ζωῆς συνεπάγεται καὶ «ἀπώλεια ποιότητας ζωῆς» σὲ σχέση μὲ τὶς ἐπιδιωκόμενες θετικὲς συνέπειες. Ἡ ἀπώλεια, διατήρηση ἢ καὶ βελτίωση τῆς ποιότητας ζωῆς εἶναι σκοποί, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ ἀξιολογοῦνται πάντοτε σὲ σχέση μὲ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐξασφάλισης τῶν πόρων ζωῆς καὶ σὲ σχέση μὲ τὴν ἀποτυχία τους ἢ μὴ στὴν ἀτομικὴ ἢ κοινωνικὴ ζωὴ. Ἡ ἐξασφάλιση τῆς ποιότητας ζωῆς ἀπαιτεῖ τὴ θέσπιση ἀντικειμενικῶν κριτηρίων γιὰ τὴν ἀξιολόγηση τῆς ποιότητας τῆς ζωῆς καὶ γιὰ τὴ ἐξασφάλιση τῶν μηχανισμῶν ἀναγνώρισης καὶ καταπολέμησης τῶν σημαντικῶν κινδύνων.

3. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Ἡ ποιότητα τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ χώρου που μᾶς περιβάλλει, μεταβάλλεται κάθε φορὰ που προκύπτουν φυσικὲς ἀλλαγές στὸ περιβάλλον καὶ δημιουργοῦνται νέες ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος συνεχῶς θέλει καὶ ἐπιδιώκει τὴ βελτίωση τῆς *ποιότητας τῆς ζωῆς*. Μὲ σκοπὸ τὴ βελτίωση τῆς ποιότητας τῆς ζωῆς, ὁ ἄνθρωπος ξεκίνησε τὴν *τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη*.

Ἡ ἀρχὴ τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως χάνεται στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε τὶς πρώτες ἐπεμβάσεις καὶ προσπάθειες κατακυριεύσεως τοῦ περιβάλ-

λοντος με τη χρήση των *πρωτόγονων εργαλειών*. Με τα εργαλεία και τα όπλα, που κατασκεύασε, άρχισε τον προοδευτικό έλεγχο των διαφορών φυσικών πόρων και πηγών ενέργειας. Ανακάλυψε τη φωτιά, καλλιεργήσε φυτά για να άντλει τροφή, έξημέρωσε ζώα και χρησιμοποίησε τη ζωική ενέργειά τους, έφευρε τα ένδύματα, κ.λ.π.

Το δεύτερο ευδιάκριτο στάδιο ήταν η διαχείριση και έκμετάλλευση του άνοργανου κόσμου, που περιελάμβανε την τήξη των μετάλλων και τις πρωτόγονες χρήσεις του ανέμου και του ύδατος. Αυτό του είδους η ανάπτυξη ήταν έπαρκης για την αντιμετώπιση των απαιτήσεων των παλαιότερων πολιτισμών. Τεχνολογική ανάπτυξη, λοιπόν, είχαμε από την αρχή της εμφάνισης του ανθρώπου, αλλά που ηύξανε με άνεπαίσθητους ρυθμούς, ώστε η ανάπτυξη να θεωρείται χρονικώς σταθερά.

Ο σύγχρονος πολιτισμός, ο «ύψηλότερον» επίπεδου πολιτισμός, εμφανίζεται με τη *Πρώτη Βιομηχανική Έπανάσταση* (1860 μ.Χ.), όταν δηλαδή η τεχνολογική ανάπτυξη άρχισε να αυξάνεται με ρυθμό έκθετικής προόδου. Ο βιομηχανικός πολιτισμός δέν κατέστη δυνατόν να γεννηθεί, μέχρις ότου έγινε διαθέσιμη μία μεγαλύτερη και πλέον συμπαγής πηγή ενέργειας και ισχύος: Τά όρυκτά καύσιμα δηλαδή οι γαιάνθρακες, τó πετρέλαιο και τó φυσικό άεριο. Αποτέλεσμα τής, (με μεγάλους ρυθμούς), αξιοποίησης των όρυκτων πηγών ενέργειας είναι η άλματώδης αύξηση τής βιομηχανικής και γεωργικής παραγωγής. Παράλληλα έχουμε βελτίωση τής διατροφής, αύξηση του όριου ηλικίας του ανθρώπου και τελικώς αύξηση του πληθυσμού τής γής. Έτσι ó πληθυσμός τής γής τó 1900 ήταν 1,5 δισεκατομμύριο (δισεκ.) τó 1960 3 δισεκ., τó 1999 6 δισεκ. και προβλέπεται για τó 2050 τά 12 δισεκ. κατοίκους. Τó όριο ηλικίας τó 1900 ήταν 48 χρόνια, τó 1990 ήταν 78 και προβλέπεται τó 2200 να είναι 160 χρόνια. Με την αύξηση του πληθυσμού αυξάνονται οι απαιτήσεις σέ φυσικούς πόρους και πηγές ένερ-

γειας κι' έτσι σήμερα φθάσαμε στην *ένεργειακή κρίση*. Η ένεργειακή κρίση φαίνεται να δημιουργήσε και την *οικονομική κρίση* με τά γνωστά συμπτώματα του στασιμοληθωρισμού και τής άνεργίας.

Είναι γνωστό ότι παραλλήλως και σχεδόν συγχρόνως εμφανίστηκε και η *οικολογική κρίση* (περιβαλλοντική κρίση), δηλαδή η ύποβάθμιση του περιβάλλοντος. Για να αυξηθεί η γεωργική παραγωγή χρησιμοποιήθηκαν γεωργικά λιπάσματα και φυτοφάρμακα. Για να καλυφθούν οι άνάγκες σέ ένδυση και κατοικία άναπτύχθηκε η βιομηχανία πλαστικών και μία σειρά χημικών βιομηχανιών. Για να αυξηθεί η ταχύτητα έπικοινωνίας και μεταφορής κατασκευάστηκαν τά διάφορα συγκοινωνιακά μέσα. Η ποικιλία των συνθετικών χημικών ουσιών και τά διάφορα παραπροϊόντα τής γεωργικής, μεταφορικής και βιομηχανικής δραστηριότητας προκάλεσαν σοβαρές άναστατώσεις στα οικολογικά συστήματα.

Φαίνεται ότι ó πληθυσμός τής γής δέν αυξήθηκε κατά τρόπο όμαλό και παράλληλα η ανάπτυξη δέν προγραμματίστηκε με προοπτική τó μέλλον και συνέπειες αυτών υπήρξαν η ένεργειακή, περιβαλλοντική και οικονομική κρίση. Συνεπώς *ένέργεια - περιβάλλον - οικονομία* είναι άλληλένδετα φαινόμενα και προβλήματα, που άπασχολούν όλες τις χώρες του κόσμου. Σήμερα γίνεται άποδεκτό ότι προστασία του περιβάλλοντος σημαίνει σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων και κυρίως των ένεργειακών πόρων. *Οικονομική ανάπτυξη* σημαίνει παραγωγή προϊόντων, άγαθών και υπηρεσιών με την έκμετάλλευση των φυσικών πόρων και με τη χρήση των μηχανών που καταναλώνουν ένεργεια, η όποια άντλείται ποικιλοτρόπως από τη φύση. Είναι τεκμηριωμένο πλέον τó άλληλένδετο τής οικονομικής ανάπτυξης με την παραγωγή και κατανάλωση ένεργειας και φυσικών πόρων και ότι έπακόλουθο των παραπάνω είναι η παραγωγή ρύπων και η ύποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος.

Ἡ καταπολέμηση τῆς ρυπάνσεως γίνεται μὲ τὴν ἀνάπτυξη νέων, *καθαροτέρων τεχνολογιῶν* (Clearer Technology) γιὰ τὴν παραγωγή ἀγαθῶν καὶ προϊόντων καθὼς καὶ τὴν ἀνάπτυξη ἀντιρρυπαντικῶν τεχνολογιῶν. Ἀναφέρονται ὡς χαρακτηριστικὰ παραδείγματα: Ἡ εἰσαγωγή ἐν μέρει τῶν καταλυτικῶν αὐτοκινήτων καθὼς καὶ ἡ ἐφαρμογὴ νέων ἀντιρρυπαντικῶν τεχνολογιῶν γιὰ τὴν παραγωγή ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ἀπὸ λιγνίτη, ἡ χρῆση τοῦ φυσικοῦ ἀερίου καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐναλλακτικῶν καὶ ἀνανεώσιμων πηγῶν ἐνέργειας. Ἡ καταπολέμηση τῆς ρυπάνσεως κοστίζει καὶ ἐπιβαρύνει τὰ προϊόντα συνελπῶς μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ κυρίως σὲ πλούσιες χῶρες.

4. Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ὁ προβληματισμὸς ποὺ τίθεται ἀπὸ τοὺς *οἰκολόγους* ἢ τοὺς ἀπαισιόδοξους εἶναι ὅτι ἡ ἀλόγιστη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν ὀδηγεῖ στὴν μεγάλη οἰκονομικὴ μεγέθυνση ὡς τὸ στάδιο τῆς ἀφθονίας καὶ ὑπερκατανάλωσης μὲ ἐπακόλουθο τὴν φθίνουσα κοινωνικὴ εὐημερία στὶς χῶρες αὐτὲς (ναρκωτικά, ὑπνωτικά φάρμακα) καὶ χειροτέρευση τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς τῶν ὑποανάπτυκτων χωρῶν. Σήμερα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς περίπου τὸ 65% ἀντιμετωπίζει προβλήματα διατροφῆς, υγείας, ἐκπαίδευσης.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη, ποὺ γίνεται εἰς βάρος τῶν φυσικῶν πόρων, προκάλεσε μεγάλα περιβαλλοντικὰ προβλήματα, τοπικὰ καὶ πλανητικὰ ὅπως τὸ πρόβλημα τοῦ θερμοκηπίου, ἡ λέπτυνση τῆς στιβάδος τοῦ ὄζοντος καὶ οἱ κλιματικὲς ἀλλαγές.

Ἀπεναντίας οἱ *οἰκονομολόγοι* ἢ οἱ αἰσιόδοξοι διατείνονται ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ πρόοδος εἶναι ἔμφυτη καὶ ἐνδόμυχη ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ βελτίωση τῆς ποιότητος ζωῆς καὶ εἶναι τελικῶς πρὸς ὄφελος καὶ τῶν πλουσίων καὶ φτωχῶν. Ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη οἱ *δεῖ-*

κτες τῆς ποιότητος ζωῆς εἶναι καλύτεροι ὡς πρὸς αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀκόμα ὑπὸ ἀνάπτυξη: Μεγαλύτερος χρόνος ἐπιβίωσης, μικρότερη βρεφικὴ θνησιμότητα, καλύτερη ἐκπαίδευση, καλύτερη μόρφωση, καλύτερα μεταφορικὰ μέσα, καλύτερη ἐπικοινωνία, λιγότερος χρόνος ἐργασίας. Ἐπομένως κατὰ τοὺς οἰκονομολόγους ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη ποὺ γίνεται σὲ βάρος τῆς ὕλης καὶ τῶν φυσικῶν πόρων ἔχει καὶ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ διάσταση. Παρέχει τὸ ἀγαθὸ τῆς μακροζωίας, τῆς καλῆς υγείας καὶ ἐκπαίδευσης καὶ μᾶς ἐξασφαλίζει ἄλλα πνευματικὰ ἀγαθὰ.

Ἄς δοῦμε ὅμως ὀρισμένα συγκριτικὰ *στοιχεῖα* ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ καὶ τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη στὴ μακροαίωνα πορεία τοῦ ἀνθρώπου κυρίως ὅμως ὡς ἀποτέλεσμα τῶν τριῶν βιομηχανικῶν ἐπαναστάσεων: Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ χαλκοῦ ὡς τὴν Βιομηχανικὴ Ἐπανάσταση ὁ μέσος ὄρος ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου αὐξήθηκε ἐλάχιστα, ἀπὸ τὰ 30 χρόνια στὰ 40 χρόνια. Στὰ τελευταῖα 150 χρόνια στὰ ὅποια ἔλαβε χώρα ἡ βιομηχανικὴ καὶ τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη μὲ μοχλὸ τὴν ἀξιοποίηση τῆς ἐνέργειας τῶν ὀρυκτῶν καυσίμων, τὴν χρῆση τῶν μηχανῶν καὶ τῶν ἠλεκτρικῶν κινητήρων, πραγματοποιήθηκε θεαματικὸ ἄλμα καὶ ὁ μέσος ὄρος ζωῆς οὐσιαστικὰ διπλασιάστηκε φτάνοντας στὰ *76 χρόνια*. Ἡ ἐπιτεύξη αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἀγαθοῦ τῆς μακροζωίας ἐπιτεύχθηκε χάρις στὴν τεχνολογικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὴν παραγωγή καλῶν καὶ ὑγιεινῶν τροφίμων καὶ φαρμάκων γιὰ καταπολέμηση καὶ ἐξαφάνιση τῶν ἀσθενειῶν καὶ τὴν χρησιμοποίηση διαφόρων μέσων γιὰ τὴν προστασία τῆς ζωῆς ἀπὸ τὶς δυσμενεῖς καιρικὲς συνθήκες τοῦ φυσικοῦ καὶ τεχνικοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ πρόοδος τῶν φτωχῶν στοὺς τομεῖς τῆς *υγείας καὶ ἐκπαίδευσης* στὸ διάστημα μιᾶς γενεᾶς εἶναι ἀντίστοιχη μὲ τὴν πρόοδο ποὺ συνέβη παλαιότερα στὶς πλούσιες χῶρες γιὰ χρονικὸ διάστημα ἐνὸς αἰῶνα. Οἱ ἀριθμοὶ τῆς Ἐτήσιας Ἐκθεσης γιὰ τὴν ἀν-

θρώπινη Ανάπτυξη του ΟΗΕ είναι αρκετά ένθραρυντικοί:

Η παιδική θνησιμότητα μειώθηκε κατά 50% από το 1960, τα ποσοστά φοίτησης στα σχολεία αύξηθηκαν κατά 50%, ο μέσος όρος ζωής αυξήθηκε κατά 17 χρόνια και έφτασε τα 61 χρόνια έναντι των 76 χρόνων στις πλούσιες χώρες, παρόλο που το ΑΕΠ παραμένει ένα πενιχρό 5% του ΑΕΠ των πλουσίων χωρών.

Ο κόσμος «κάπως βελτιώθηκε», λένε οι άριθμοί που άφορούν την πρόοδο των υπό ανάπτυξη χωρών. Αυτό που δέν φαίνεται να βελτιώθηκε όσο θα έπρεπε είναι το σύστημα κατανομής και διοχέτευσης της ξένης βοήθειας προς τους φτωχούς της Οικουμένης και για τόν λόγο αυτό παρά την σχετική βελτίωση του βιοτικού επίπεδου και την έξαφάνιση των επιδημιών δέν έχει έξαλειφθεί ή άθλιότητα. Άλεναντίας η Δύση, οί πλούσιες χώρες παρά τó ύψηλό βιοτικό επίπεδο, ύποφέρουν από νέα προβλήματα, όπως η βελτίωση του συστήματος πρόνοιας, ή καταπολέμηση της άνεργιας, ή της σχετικής φτώχειας, ή έκθετική αύξηση των νοσημάτων φθοράς του δυτικού τρόπου ζωής, τά όποία μπορούν να θεωρηθούν ως άποχρώσεις άθλιότητας της Δύσης.

5. ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο ΟΗΕ καθιέρωσε από τó 1990 τήν Έτήσια Έκθεση για τήν Άνθρώπινη Ανάπτυξη στην όποία δίδονται πληροφορίες όχι μόνον για τούς οικονομικούς δείκτες αλλά και για τούς δείκτες που αναφέρονται στις πνευματικές ανάγκες του ανθρώπου, π.χ. εκπαίδευση - μόρφωση, ύγεια, επικοινωνία, διασκέδαση, αλλά και στοιχεία για τόν γυναικείο πληθυσμό και παιδικό, κ.λ.π.

Τά στοιχεία της 9ης Έτήσιας Έκθεσης του 1998 δίδουν τες έξης πληροφορίες: Οί ταχύτατα αυξανόμενοι ρυθμοί κατανάλωσης μεγαλώνουν τó χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Τó 80% των έξόδων για κατανάλωση προσωπικών αγαθών γίνεται μόνο από τó 20% του παγκοσμίου πληθυ-

σμού. Οί καταναλωτικές προτεραιότητες παγκοσμίως έχουν ως έξης:

– Βασική εκπαίδευση για όλους: \$ 6 δισεκατομμύρια

– Έγκαταστάσεις ύγιεινής και ύδρευσης για όλους : \$ 9 δισεκατομμύρια

– Γυναικολογική ύγιεινή για όλες τες γυναίκες: \$ 12 δισεκατομμύρια

– Βασική ύγειονομική περίθαλψη και διατροφή: \$ 13 δισεκατομμύρια

Η ύλική άφθονία έχει φθάσει σε πρωτοφανή ύψη, αλλά οί τάξεις των άστέγων, των άνέργων και πεινασμένων επίσης μεγάλωσαν στις πλουσιότερες χώρες.

Η έκθεση για τήν Άνθρώπινη Ανάπτυξη του 1999 παραθέτει και τά παρακάτω στοιχεία:

– Κάθε παιδί που γεννιέται στις βιομηχανικές χώρες αυξάνει περισσότερο τήν κατανάλωση και τή ρύπανση κατά τήν διάρκεια της ζωής του από ό,τι 30 - 50 παιδιά που γεννιούνται στις αναπτυσσόμενες χώρες.

– Οί στρατηγικές επιλογές των πλουσίων χωρών θα παίξουν άποφαστικό ρόλο στον καθορισμό του μέλλοντος, καθώς άποτελούν τούς κυριότερους καταναλωτές στον κόσμο.

– Οί φτωχοί άνθρωποι και οί φτωχές χώρες πληρώνουν τó τίμημα της υπερκατανάλωσης των πλουσίων χωρών.

– Οί μη ανανεώσιμοι πόροι δέν είναι επείγον πρόβλημα: Η κρίση προκαλείται από τή ρύπανση και τά άπόβλητα και με τήν αυξανόμενη καταστροφή των ανανεώσιμων μορφών ύλης - ύδάτων, εδάφους, δασών, ψαριών και βιοποικιλότητας.

– Οί αναπτυσσόμενες χώρες άντιμετωπίζουν σήμερα μιá στρατηγική επιλογής: Θά μπορούσαν να επαναλάβουν τή βιομηχανοποίηση και τες διαδικασίες μεγέθυνσης των τελευταίων 50 χρόνων, ή θά μπορούσαν να περάσουν κατευθείαν σε ύποδείγματα ανάπτυξης που είναι ύπέρ του περιβάλλοντος και των φτωχών;

– Οί κοινωνίες της άφθονίας των βιομηχανικών χωρών άντιμετωπίζουν επίσης

και άλλα διλήμματα. Να συνεχίσουν την υπερκαταναλωτική τους τακτική της τελευταίας δεκαετίας ή να αλλάξουν την καταναλωτική τους πορεία προς μια καταναλωτική τακτική που προάγει τον άνθρωπο και είναι φιλική προς το περιβάλλον;

Το κυρίαρχο θέμα των ημερών μας, του νέου αιώνα είναι η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και του εμπορίου καθώς και η δημιουργία των χρηματαγορών σ' όλο τον κόσμο. Οι πληροφορίες έχουν ως εξής:

1,5 τρισεκατομμύρια δολάρια *παίζονται* κάθε μέρα στις χρηματαγορές ολόκληρου του πλανήτη. Αντιθέτως μόνον 15 δισεκατομμύρια δολάρια, δηλαδή μόλις το 1% του προηγούμενου ποσού είναι η ημερησία *άξια όλων των εμπορευμάτων* που διακινούνται ημερησίως. Η σύγκριση είναι εφιαλτική, πρόκειται για «*Εικονική*» Οικονομία.

Μόνον το 1% διατίθεται για την παραγωγή κοινωνικού πλούτου, το υπόλοιπο 99% των κεφαλαίων κατευθύνεται σε κερδοσκοπικού χαρακτήρα δραστηριότητες απλώς αυξάνοντας ή μειώνοντας με επιταχυνόμενους ρυθμούς την ανακατανομή του ύφισταμένου εικονικού πλούτου. Έτσι εξηγείται γιατί δεν γίνονται επενδύσεις και επιχειρήσεις και γιατί αυξάνεται η ανεργία και η φτώχεια στον κόσμο.

6. ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΕΟΝ ΑΙΩΝΑ

Το World Media Network έχει επιλέξει 100 πρόσωπα, τα οποία προβλέπεται ότι θα κυριαρχήσουν μετά το 2000. Οι πρωτοπόροι αυτοί με τις γνώσεις, το ταλέντο και τη σκέψη υπόσχονται ότι θα εργαστούν για το κοινό καλό της ανθρωπότητας, για ένα καλύτερο κόσμο, για το ευτυχέστερο αύριο, διορθώνοντας τα σφάλματα του παρελθόντα αιώνα. Για την 3η χιλιετία (Millennium) το περιοδικό National Geographic σχεδιάζει να παρουσιάσει εντός του τρέχοντος χρόνου έξι θέματα, τα οποία θα μορφοποιήσουν ή θα καθορίσουν το πεπρωμένο του ανθρώπου στα επόμενα εκατοντάδες χρό-

νια. Τα έξι αυτά θέματα που είναι όλα αλληλένδετα, είναι τα εξής: Ο φυσικός κόσμος, ή βιοποικιλότητα, ο πληθυσμός, ο άνθρωπος πολιτισμός, η εξερεύνηση και η επιστήμη.

Ποια είναι η *εύθύνη του ανθρώπου* για την μελλοντική κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος. Ο Θ. Ψαριώτης στο εξαιρετο βιβλίο του «Χρήστες ή καταχραστής» δίδει το μήνυμα της ευθύνης για τη σωτηρία του φυσικού κόσμου. «Η αγάπη του ανθρώπου προς τη φύση δεν πρέπει να έχει ως σκοπό μόνο την ικανοποίηση φυσικών αναγκών αλλά οφείλει να πηγάζει από την ήθικη υποχρέωση του ανθρώπου έναντι της Δημιουργίας». Ο άνθρωπος οφείλει συνεπώς να είναι οικονομός και χρήστης των αγαθών και όχι καταχραστής ή απλητος καταναλωτής. Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται και η διαμόρφωση της πολιτικής για το περιβάλλον από την Ευρωπαϊκή Ένωση με τον καθορισμό της αρχής της *αειφόρου ανάπτυξης*, (Sustainable Development), πράγμα που σημαίνει ότι η ανάπτυξη της παρούσης γενιάς πρέπει να λαμβάνει υπόψη και τις ανάγκες των μελλοντικών γενεών.

Μερικοί διανοούμενοι και κριτικοί, Έλληνες και ξένοι, όμιλούν για το «τέλος της ιστορίας» εννοώντας ότι κανένας *αγώνας* δεν έχει πλέον ουσία και καμία *αγωνία* δεν μπορεί πια να ευελπιστεί ότι θα δικαιωθεί. Στο τελευταίο έτος ενός αιώνα που χαρακτηρηκε βαθύτατα στο σώμα της ιστορίας, στο τελευταίο έτος μιάς χιλιετίας που δικαιούται να κανχάται για τα επιτεύγματά της αλλά και οφείλει να θλίβεται για τα άλματα στο κενό, ο κόσμος εμφανίζεται διχασμένος ανάμεσα στην ώριμότητα και την νήπια συμπεριφορά, ανάμεσα στον πλούτο και την φτώχεια, την τυπικά άπολυτη ελευθερία και τις ουσιοδόρες άνελευθερίες, τις συλλογικές αγωνίες και του πλέον έγωπαθη άτομομοῦ. Τα όρατά σύνορα φαίνεται ότι καταλύθηκαν, και τα νέα όμως (έκείνα που ξαναμοιράζουν και ξαναχωρίζουν τους ανθρώπους;) μοιάζουν ανυπέροχτα, κυρίως

έπειδή δὲ διακρίνονται εὐκολά.

Ἄλλὰ ἀνέκαθεν ὁ ἄνθρωπος, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὸ ὀρίζει τὸ ὄνομά του, ὀφείλει νὰ ἀντιτάσσει στὴν ἀπαισιοδοξία τῆς γνώσης τὴν αἰσιοδοξία τῆς θέλησης. Ἡ γνώση εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ βλέπουμε τὴ ζοφερὴ πραγματικότητα καὶ νὰ σχεδιάσουμε ὀρθότερα τὸ μέλλον.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. ΣΙΣΚΟΣ
Καθηγητὴς τῆς Χημείας
εἰς τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Ν. Παπαδάκης καὶ Ἄλ. Μπένος, *Περιβάλλον καὶ Ποιότητα Ζωῆς, Χημικά Χρονικά* 61 (9) 346 - 248 (1999)
2. «Great Events of the 20th century», Editor of time TIME BOOKS, New York 1997.
3. Ὑπουργεῖο Ἀνάπτυξης, «Ἀπλὲς συμβουλὲς ποιότητας: Πῶς νὰ ἐξασφαλίσετε ποιότητα». Ἔτος Ποιότητας 1998.
4. Π. Α. Σίσκος «Ἀτμοσφαιρική Χημεία», Ἔκδοση Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1993.
5. P. A. Siskos «Environmental education and training in Greece: In NATO Series, Vol. 129 Global Environmental Change in Science: Education and Training by David Wadding ton Springer - Verlag Berlin Heidelberg 1995.
6. «Τὸ βιβλίο τῆς Προόδου» Ἐκδόσεις Στρατῆς, Τόμος 8, Ἀθήνα.
7. Juran Institute Inc, «Managing Quality, Connecticut, USA, 1990.
8. Σ. Κ. Καρβούνης, «Τὰ ὄρια γιὰ τὴν Ἀνάπτυξη: Μύθος ἢ πραγματικότητα; Μιὰ συγκριτικὴ μελέτη τῶν ἀπόψεων γιὰ τὸν πληθυσμὸ, τὰ τρόφιμα, τοὺς φυσικοὺς πόρους καὶ τὴ ρύπανση τοῦ περιβάλλοντος». Ἐκδόσεις Α. Σταμούλης Πειραιᾶς 1987.
9. Ν. Ψαρρός, «Χημεία καὶ Ποιότητα Ζωῆς: Μία φιλοσοφικὴ προσέγγιση», 16^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Χημείας, Ἀθήνα 1995.
10. G. Garey, «Energy, Ecology and Economy» Norton, New York, 1992, 2^η ἔκδοση 2000.
11. Π. Α. Σίσκος, *Διαχείριση Φυσικῶν Πόρων καὶ Περιβάλλον, Χημικά Χρονικά*, 56 18 - 24 (1994).
12. Ἡ κατάσταση τοῦ Πλανῆτη, Ἐκδόσεις Λιβάνη, Ἀθήνα 1994.
13. «Οἰκονομικὴ Διακέρυξη τῶν Δικαιωμάτων τῶν Ἀνθρώπων», Ἑπτὰ ἡμέρες τῆς ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ, Ἀθήνα 6.12.1998.
14. «Report for Human Development 1998 and 1999», Published by United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford University Press, 1998 and 1999.
15. «Οἱ πρωτοπόροι τοῦ 21^{ου} αἰῶνα», ΒΗΜΑ 26 - 27.12.1998.
16. «Making Sense of the Millennium» NATIONAL GEOGRAPHIC, 193 (1) 2 - 23 1998.
www.nationalgeographic.com
17. Θ. Ψαριώτης, «Χρηστες ἢ καταχραστες», Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 1999.
18. «Who Owns Nature? Scientists are ransacking the jungles and rain forests for tomorrow's miracle drugs», TIME, November 30, 1998.
www.time.com
19. «100 Builders and Titans: The most influential business of the century», TIME, December 7, 1998,
www.time.com
20. R. Hoffmann, *Χημεία, Δημοκρατία καὶ Κατάλληλη ἀπάντηση στὶς Περιβαλλοντικὲς Ἀνησυχίες, Χημικά Χρονικά* 54(8), 4 - 8 (1992).
21. Π. Α. Σίσκος, Ἀτμοσφαιρική καὶ Θαλάσσια Ρύπανση, στὸ «Τὸ δικαίωμα στὸ Περιβάλλον: Προσδοκίες καὶ προστασία του», Ἰδρυμα Μαραγκοπούλου, Ἐκδοση ΑΝΤ.Σ. Σάκκουλα, Ἀθήνα 1997.

ΑΡΧΑΙΟΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΝΕΟΠΑΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟ «ΥΠΑΤΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ»

Οί εξάρσεις αρχαιολατρείας, ὄλο καὶ πῶ συχνὲς σὲ ὀρισμένους κύκλους σήμερα, δὲν μποροῦν ἐνίστε παρὰ νὰ μᾶς συνεπαίρουν, ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι ἐξυμνοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ συστατικά στοιχεῖα τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ μας πολιτισμοῦ, τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ στοιχεῖο· ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως οἱ ἴδιες αὐτὲς ἐξάρσεις ἀρχαιολατρείας δημιουργοῦν εὐλόγο προβληματισμό, καθὼς συνοδεύονται ἀπροκάλυπτα ἀπὸ εὐθεῖες ἐπιθέσεις ἐναντία στὸν Χριστιανισμό, καὶ προβάλλουν τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνον οὐδέποτε συνεργάσθηκαν ἁρμονικά, ἀλλὰ καὶ εἶναι στοιχεῖα ἐκ φύσεως ἀντιφατικά καὶ πολέμια. Σὲ προηγούμενες μελέτες μας ἀποδείξαμε πόσο πεπλανημένοι, ἀστήρικτοι καὶ μακρὰν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας εἶναι τέτοιοι ἰσχυρισμοί. Ἐδῶ θὰ σταθούμε σὲ ἓνα ἀκόμη σημεῖο, πὸν χρῆζει ἰδιαίτερης προσοχῆς: Πολλὲς φορὲς -δὲν λέμε ὄλες, ἴσως οὔτε κἂν τὶς περισσότερες, ἀλλὰ πάντως πολλὲς- πίσω ἀπὸ ὄλες αὐτὲς τὶς ἐξάρσεις ἀρχαιολατρείας καὶ τὶς ἐπιθέσεις ἐναντία στὸν Χριστιανισμό κρύβονται *συστηματικὲς κινήσεις ὀργανωμένων νεοπαγανιστικῶν ὀμάδων*.

Βεβαίως γιὰ τοὺς περισσότερους τοῦτο φαντάζει ἀλλόκοτο καὶ ἐξωφρενικὸ· κάθε λογικὸς ἄνθρωπος θὰ ἀνέμενε ὅτι τέτοια πράγματα ἀνήκουν ὀριστικά στὸ παρελθόν. Καὶ ὄμως σήμερα, στὴν αὐγὴ τῆς τρίτης χιλιετίας ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ, ὀργανώνονται καὶ τελοῦνται στὴν Ἑλλάδα λατρευτικὲς τελετὲς πρὸς τιμὴν τῶν ἀρχαίων θεῶν. Μία πρόσκληση πὸν ἔπεσε στὰ χέρια μας προσκαλεῖ τοὺς «Ἑλληνες Ἐθνικούς», «μετὰ τὸν ἐπιτυχημένο», ὅπως γράφει «ἐορτασμὸ τῶν Ἀνθεστηρίων καὶ τῶν Μεγάλων Διονυσίων», νὰ ἐορτάσουν «κατὰ τὰ πάτρια εἰωθότα τὰ Ὀλυμπία πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ Διὸς Ὀλυμπίου!» Ὁ φορέας πὸν προσκαλεῖ εἶναι τό... «Ἵπατο Συμβούλιο τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικῶν (Υ.-Σ.Ε.Ε.)!» Ἄλλη πρόσκληση προσκαλεῖ στὸν

ἐορτασμὸ γιὰ δευτέρη συνεχῆ χρονιά -τὸν Ἰούλιο τοῦ 2000- τῶν *Ἰουλιανείων*, πρὸς τιμὴν «τοῦ ἐστεμμένου φιλοσόφου Ἰουλιανοῦ, τοῦ Προστάτου τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Ἐθνικῆς μας Παραδόσεως» καὶ ἡ πρόσκληση καταλήγει μὲ τὰ ἐξῆς ἀπίστευτα: «Σᾶς περιμένουμε νὰ τιμήσετε μὲ τὴ συμμετοχὴ σας τοὺς ἐορτασμούς, φέρνοντας τὶς προσφορὲς σας πρὸς τοὺς ἐθνικούς μας Θεοὺς, τοὺς φίλους σας, καὶ τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς καρδιάς σας. *Τιμὴ καὶ μνήμη γιὰ Θεοὺς καὶ προγόνους. Υ.Σ.Ε.Ε.*» (sic!)

Τὸ θέμα αὐτῆς τῆς σύγχρονης ἀναβιώσεως ἐνὸς φαιδρου πλέον παγανισμοῦ θὰ ἐχρηξε ξεχωριστῆς μελέτης, καὶ δὲν κρίνουμε σκόπιμο νὰ ἐπιμενουμε ἐδῶ σὲ αὐτό. Ὄφειλομε ὄμως τοῦλάχιστον νὰ τονίσουμε ἓνα σημεῖο: Σὲ πολλὲς περιπτώσεις ὄλη αὐτὴ ἡ ἐξαρχὴ ἀρχαιολατρείας πὸν βλέπουμε γύρω μας, ὄλη αὐτὴ ἡ ὑποκριτικὴ ἐξύμνηση τῶν ἀρετῶν τῶν προγόνων μας, δὲν εἶναι παρὰ μόνον ἡ πρόφαση, ἓνα περικαλλὲς παραπέτασμα πίσω ἀπὸ τὸ ὀποῖο ἐξυπηρετοῦνται σκοτεινὲς σκοπιμότητες, πὸν δὲν ἔχουν καμία ἀπολύτως σχέση μὲ τὸν ἑλληνισμό. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς (ζητοῦμε συγγνώμη γιὰ τὴ χρῆση κάποιας ὀρολογίας, μὲ τὴν ὀποία εἶναι φυσικὸ πολλοὶ νὰ μὴ εἶναι ἐξοικειωμένοι):

Πέρα ἀπὸ τὰ πολλὰ περιοδικὰ πὸν προβάλλουν ἀρρωστημένα ἀρχαιολατρικὲς ἢ καὶ εὐθὲως παγανιστικὲς θέσεις (*Ὡκνύροον, Διυπετές, Ἰχώρ, Δαυλὸς καὶ ἄλλα*), στὸ Internet -τὸ «διαδίκτυο»- ὑπάρχουν πολλὲς σελίδες πὸν προβάλλουν τὸ αἴτημα τῆς ἐπιστροφῆς στὴν «πάτρια θρησκεία τῶν Ἑλλήνων», ὅπου ὡς τέτοια νοεῖται ἡ λατρεία τοῦ δωδεκαθέου. Σημειωτέον ὅτι, ὅταν μιλάμε ἐδῶ γιὰ «σελίδα», ἐννοοῦμε κατὰ διαφοροτικὸ ἀπὸ τὴ σελίδα ἐνὸς βιβλίου «σελίδα» ἐδῶ εἶναι μία διεύθυνση στὸ διαδίκτυο, ὅπου βρίσκουμε πληροφορίες -σὲ μορφή κειμένου, εἰκόνας ἢ ἤχου- πὸν μπορεῖ νὰ ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ τὸν

ὄγκο τῶν πληροφοριῶν πού χωράει μία σελίδα βιβλίου. Ἀνάμεσα στίς ἄλλες παγανιστικές σελίδες στό διαδίκτυο ξεχωρίζει ἡ ιδιαίτερα ἐπιμελημένη σελίδα τοῦ Ὑπάτου Συμβουλίου τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικῶν,¹ ἡ ὁποία βεβαίως περιλαμβάνει ὅλες τίς γνωστές καί ἀνασκευασθεῖσες ἐδῶ συκοφαντίες κατά τοῦ Χριστιανισμοῦ, πλαισιωμένες ἀκόμη καί ἀπό ὑστερίες τῆς μορφῆς: «φυλαχθεῖτε ἀπό τοὺς χριστιανούς!! Πρῶτα καίνε βιβλία... ὕστερα καίνε ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ!!» (“Beware the Christians!! First they burn books... then they burn PEOPLE!”).²

Ἀκόμη καί ἂν δὲν ἔχει κανεὶς τίς γνώσεις, γιὰ νὰ ἀντιληφθεῖ τὸ μέγεθος τῶν ψευδῶν τῶν συκοφαντιῶν κατά τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲν μπορεῖ ἐν τούτοις παρά νὰ δοκιμάσει μία ἔκκληση, ὅταν διαβάσει τοὺς ὑπ’ ἀριθμὸν ε’ καί ς’ ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τοῦ Ὑ.Σ.Ε.Ε.,³ σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους τὸ Ὑ.Σ.Ε.Ε. προτίθεται νὰ προβεῖ σέ:

«ε. Συνεχεῖς προσπάθειες γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν μεγαλύτερη ἀφύπνιση καί πληροφόρηση τῶν ἀνθρώπων, ἀσχέτως θρησκευμάτος πού τυχὸν τώρα αὐτοὶ ἀκολουθοῦν, γιὰ τὴν ἀληθινὴ φύση τῶν Ἀρχαίων Θρησκειῶν, τῶν ἀρχῶν καί τῶν ἰδανικῶν τους, τῶν Θεῶν, τῶν Μύθων, τῶν ἠθῶν καί συμπεριφορῶν πού αὐτὲς εὐαγγελίζονται, καθὼς καί γιὰ τὴ θεολογία τους καί τίς ἱεροπραξίες τους (sic!).

ς. Ἐνθάρρυνση καί ἰσχυροποίηση ἀδελφικῶν δεσμῶν καί συμπαγοῦς ἀλληλεγγύης ἀνάμεσα στοὺς Ἐθνικοὺς αὐτῆς τῆς χώρας, ἀλλὰ καί σὲ ἀλλοδαποὺς ἀνὰ τὸν κόσμον Ἑλληνιστές. Ἐπίσης, συνεργασία μὲ Ἐθνικοὺς τῆς Εὐρώπης (τῆς Ρωμαϊκῆς, Κελτικῆς, Βορειοευρωπαϊκῆς καί Σλαβικῆς παραδόσεως) καθὼς καί μὲ ὀργανώσεις αὐτοχθόνων λαῶν (Ἰνδιάνοι Ἀμερικῆς, Ἀβοριγίνοι Αὐστραλίας κ.λ.π.), γιὰ ἀλληλοπληροφόρηση, διάλογο καί κοινὲς ἴσως ἐνέργειες ὑπὲρ τῆς φυσιολατρικῆς καί πολυθεϊστικῆς κοσμοαντιλήψεως (sic!).

Στὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἐξωφρενικῆς σελίδας τοῦ Ὑ.Σ.Ε.Ε. δίδονται κάποια “links”⁴ τὰ “links” εἶναι ἐπιλεγμένες παραπομπές σὲ συγγενεῖς κατά τὸ περιεχόμενο σελίδες στό διαδίκτυο -μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ “links” μπορούμε μὲ τὸ πάτημα ἑνὸς μόνο κουμπιοῦ νὰ μεταβοῦμε στὴ σελίδα πού προτείνεται ὡς συγγενής. Μία σελίδα τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων στό διαδίκτυο θὰ εἶχε ὡς “links” τὴ σελίδα τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως τῆ σελίδα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τίς σελίδες ἐνδεχομένως κάποιων Ἱερῶν Μητροπόλεων καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καί ἄλλες συναφεῖς. Ἐ λοιπόν, ἡ σελίδα τῶν δωδεκαθεϊστῶν μὲ τίς ὑποκριτικὲς ἑλληνολατρικὲς ἐξάρσεις δὲν προτείνει ὡς “links” ἄλλες σελίδες πού ἐξάφρουν τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ ἀντ’ αὐτῶν δίδει ὡς “links” σελίδες γιὰ τοὺς Κέλτες καί τοὺς Δρυῖδες, τὴν εἰδωλολατρεία τῶν ἀρχαίων Λιθουανῶν, τὸν φινλανδικὸ παγανισμὸ, τὸ τευτονικὸ πάνθεον, τὸ κίνημα γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῶν Ζαπατίστας, τὸν κόσμον τῶν Βίκινγκς, καί βεβαίως τὴ σελίδα τοῦ World Congress of Ethnic Religions (τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Παγανιστικῶν Θρησκειῶν), πού οἱ ἴδιοι μεταφράζουν ὡς «Ἡ Οἰκουμενικὴ τῶν Ἐθνικῶν Ἐκκλησία», τῆς ὁποίας τὸ Ὑπάτο Συμβούλιο τῶν Ἑλλήνων Ἐθνικῶν εἶναι μέλος.

Ὅλα αὐτὰ βεβαίως, πέρα ἀπὸ τὴ θυμηδία πού προκαλοῦν, μᾶς ἀποκαλύπτουν ἐπίσης ὅτι οἱ τυχὸν ἐξάρσεις ἀρχαιολατρίας καί ἑλληνολατρίας δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ παρά γιὰ τὸν λόγο πού πολὺ παραστατικὰ διατυπώνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, ἐπειδὴ δηλαδὴ κανένας δὲν θὰ κατάπινε τὸ ἀγκίστρι, ἐὰν δὲν ἔσπευδε νὰ καταδροχθῆσει μὲ λαίμαργία τὸ δόλωμα⁵ καί οἱ ἐξάρσεις ἀρχαιολατρίας καί ἑλληνολατρίας ἐπέχουν ἀκριδῶς θέσει δολώματος.

Δρ. ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

1. <http://www.angelfire.com/ga/gentiles>
2. <http://www.angelfire.com/ga/gentiles/hellenika.html>
3. <http://www.angelfire.com/ga/gentiles/aims.html>
4. <http://www.angelfire.com/ga/gentiles/linklinks.html>
5. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὴν προσευχὴν*, Λόγος Ε', ed. F. Oehler, 3149 - 10 (=ed. J. - P. Migne, PG 44, 1143A): «Οὐ γὰρ ἂν τις καταπίη τὸ ἀγκίστρον, μὴ κατασπάσας ἐν λιχνείᾳ τὸ δέλωμα».

ΑΙΤΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

(άγωνιστικός πληθωρισμός)

Κατά τους έορτασμούς διαφόρων έπετειών κυρίως εθνικών, όπως είναι ή 25η Μαρτίου 1821, ή ή 28η Όκτωβρίου 1940 και άλλες, συνήθως εξαίρονται τὰ γεγονότα, προβάλλονται πρόσωπα ιστορικά αξιόλογα, ο τύπος, ή τηλοψία, τὸ ραδιόφωνον επίζητοῦν άλλοτε επιτυχώς, άλλοτε αστόχως νὰ παρουσιάσουν τήν σημασίαν και τὸ νόημα τῶν ιστορικών πραγμάτων.

Όμως πάντοτε ανακύπτει τὸ αίτημα αλλά και τὸ πρόβλημα τῆς ιστορικής παιδείας ιδιαίτέρως τῶν Νεοελλήνων ιδίως τῶν νεωτέρων ηλικιών.

Τί σημαίνει ιστορική παιδεία, τί ιστορία;

Βεβαίως ή λέξις «ιστορία» παραγομένη από τήν ρίζαν είδ - ιδ τοῦ ἀχρήστου ρήματος είδω (λατ. video), εσήμεινε κατ' ἀρχήν τήν γνώσιν και μάλιστα τήν εμπειρικήν γνώσιν. "Υστερα μετέπεσε είς τήν ειδικήν έννοιαν, εκείνην τῆς έπιστήμης. Δηλαδή ή ιστορία εσήμεινε και σημαίνει σύστημα γνώσεων, αναφερομένων είς ένα κλάδον τῶν έπιστημών, τοῦ έπιστητοῦ. Τόν ὄρον ιστορία έχρησιμοποίησαν ὁ Ηρόδοτος, ὁ Άριστοτέλης, ὁ Πολύβιος, ὁ Διονύσιος ὁ Άλικαρνασσεύς, ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης και πολλοί άλλοι. Τοιοῦτοτρόπως ιστορία λογίζεται ή έπιστήμη, ποῦ καταγίνεται με τόν πολιτικόν, τόν κοινωνικόν και πνευματικόν βίον ένός λαοῦ, τοῦ ἀνθρώπου γενικώτερον.

Η ιστορία ἀποβλέπει είς τὸ νὰ χορηγή εικόνα τοῦ παρελθόντος. Τὸ παρελθόν είναι σημαντικόν τμήμα τοῦ

έθνικοῦ μας βίου. Τὸ Εικοσιένα, οί πόλεμοι 1912 - 1913, ή Μικρασιατική έκστρατεία και καταστροφή, ή 28η Όκτωβρίου 1940 και τὰ λοιπά συμβάντα προσφέρουν σημαντικήν βοήθειαν και προσπορίζουν αξίας, ιδανικά και πολλαπλά μηνύματα είς τοῦς νέους μας, αξιομνημόνευτα και σπουδαία. Τὰ γεγονότα αυτά και τὰ άλλα δύο και τριών χιλιάδων χρόνων και πλέον ὑποδεικνύουν μίαν διαδρομήν ιστορικήν με ἀμπώτιδας και πλημμυρίδας, ποῦ έχουν οργανικήν ένότητα, τήν ὁποίαν δέν έχουν ἀκυρώσει ή πλησμονή και ή ποικιλία τῶν διαφόρων διακυμάνσεων. Οί ἄγῶνες τῶν Έλλήνων τῆς ἀρχαίας Έλλάδος, ή πατριωτική αὐτοθυσία τοῦ Κόδρου, τοῦ Λεωνίδα, τῶν Βυζαντινῶν οί περίπτυστοι ἄγῶνες, ή νικηφόρος ἀπόκρουσις κατὰ συρροήν τῶν ἀλλεπαλλήλων κυμάτων τῶν Άσιατῶν βαρβάρων τῆς Άνατολῆς και τοῦ Βορρά, ή ἀληκτος πάλη τῶν Έλλήνων τῆς Τουρκοκρατίας κατὰ τοῦ ξένου δυνάστου, ποῦ ἦσαν οί Όθωμανοί Τοῦρκοι, αὐτή ή έθνεγεργσία τοῦ Εικοσιένα, οί ἀπελευθερωτικοί πόλεμοι διαφόρων περιόδων 1912 - 13 κ.λ.π. οί ἄγῶνες τοῦ «ΟΧΙ», ποῦ έμνημονεύθησαν ἀνωτέρω, και, τὰ λοιπά γεγονότα, σπουδαία ιστορικά κεφάλαια, συνθέτουν τήν ελληνικήν ὑπόστασιν και ἀποκρυσταλλώνουν τήν ταυτότητά μας. Η χώρα μας, καίτοι ὀλιγάριθμος ἀπό πολλῶν αιώνων και πτωχή ὑλικῶς -«τῆ Έλλάδι πενία ἀείκοτε σύντροφός έστι» κατὰ τόν Ηρόδοτον- είναι ὁ πλούσιος συνεισφορεύς, ὁ δαψιλῆς χορηγός είς τήν πνευματικήν και

κοινήν ἠθικὴν περιουσίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Βασικῆς ἱστορικῆς σημασίας εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ πληροφόρησις πρὸς τοὺς νέους μας εἰς τὸ νὰ μάθουν, νὰ ἐνημερωθοῦν δηλαδὴ περὶ τοῦ ὅτι ἡ Ἑλλάς παρὰ τὰ τρωτὰ καὶ τὰ ἀδύνατα σημεῖα τῆς εἶναι ὁ τόπος ἐξόχου πολιτισμοῦ, ἀνθίσεως ἀξιών καὶ ἐπιτευγμάτων εἰρήνης, προόδου καὶ προκοπῆς. Ἔργα ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς, ἀρχιτεκτονικῆς, ἔργα πνεύματος, ἔπη, τραγωδία, λυρική ποίησις, πεζογραφία, φιλοσοφία, ρητορική τέχνη κ.λ.π. διανθίζουν τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ γνωρίζουν οἱ νεώτεροι ὅτι ἡ χώρα μας ἐκαλλιεργούσε τὸ πατριωτικὸν αἶσθημα γνησίως χωρὶς νὰ καλλιεργῆ ῥατσισμόν. Γνωστὸν εἶναι ὅτι ποτὲ δὲν ἀνήκον οἱ κάτοικοι αὐτοῦ τοῦ τόπου εἰς τὴν τάξιν τῶν πολεμοχαρῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἐπέδιδικον τὴν κατάκτησιν ξένων ἐδαφῶν λόγῳ ἀπληστίας καὶ ἐν ὀνόματι μιᾶς ἀρρωστημένης φιλοπατρίας. Ἀπεναντίας ἡ ἱστορικὴ παιδεία διδάσκει ὅτι ἡ φιλοπατρία ἀνεδείχθη μέσα εἰς τὰ ὅρια τῆς θείας καὶ ἀνθρώπινης δικαιοσύνης. Τὸ πατριωτικὸν συναἶσθημα ἀκολουθοῦσε καὶ ἀκολουθεῖ πάντοτε δρόμον φρονήσεως, βαδίζει ὁδὸν ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐξάρσεως χωρὶς μῖσος καὶ μισαλλοδοξίαν πρὸς τὴν ἀκεραιότητα ἄλλων πατριδῶν.

Καὶ φυσικὰ ἡ οὐσιαστικὴ διδαχὴ περὶ Φιλοπατρίας ἀπτεται τῆς οὐσιαστικῆς ἐννοίας τῆς Ἱστορικῆς Παιδείας. Καὶ ἐρωτᾶται: Ἡ ἱστορικὴ παιδεία πῶς λογίζεται καὶ πῶς στοιχειοθετεῖται; Λογίζεται ὡς ἐξῆς περίπου: α) Μελέτη ὅλων τῶν γεγονότων, παλαιῶν καὶ νέων, ποὺ ἔχουν ἀνθρωπιστικὸν χαρακτήρα καὶ ἐκείνων ποὺ ἐμφαίνουν ἀξιοσημειώμενον ἦθος.

β) Μελέτη ἐκείνων τῶν γεγονότων καὶ ἐξελίξεων, ποὺ ἀποδίδουν θετικὰ στοιχεῖα καὶ παραδείγματα πρὸς τοὺς

ἐπιγενεστέους.

γ) Μελέτη τῶν αἰτίων τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν λαῶν, μελέτη τῶν γνωρισμάτων πολέμων καὶ εἰρήνης τῶν λαῶν κ.λ.π. Αὐτὰ ὅλα διερευνᾶ καὶ ὁ πολὺς Θουκυδίδης εἰς τὸ ἱστορικὸν του ἔργον, ποὺ φέρει τὸ ὄνομα «Ξυγγραφή» καὶ κυρίως εἰς τὰ κείμενα τῶν δημηγοριῶν του.

Συνεπῶς τὸ κεφάλαιον ἱστορικῆς παιδείας εἶναι σημαντικὸν καὶ σοβαρὸν. Διότι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς προβάλλει μειονεκτήματα καὶ προτερήματα ἐπιφανῶν προσώπων, διαφωτίζει περὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιτευγμάτων καὶ τῶν πολιτικῶν πρωτοβουλιῶν καὶ ἔργων. Προσφέρει ἐνημέρωσιν καὶ ἐξασφαλίζει θωράκισιν εἰς τοὺς νεωτέρους.

Ἡ παιδεία ἐνὸς ἀτόμου καὶ μάλιστα τοῦ νέου ἀτόμου, τοῦ νέου ἀνθρώπου ἢμπορεῖ νὰ περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς περίπου γνωρίσματα: α) τὴν τόνωσιν καὶ τὴν ἀνάδειξιν τῶν σωματικῶν, τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων, β) τὴν μετάδοσιν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν ἐκ μέρους παιδαγωγῶν καὶ ἐνηλίκων ταγῶν πρὸς ἀνηλίκους, γ) τὴν διάπλασιν χαρακτήρων ἰσχυρῶν καὶ προσώπων ὑγιῶν, ὥστε νὰ εἶναι ἱκανὰ κατόπιν νὰ μεταδώσουν ὡς κοινωνικοὶ καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἀγαθὰ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς μεταγενεστέους καὶ δ) ἡ παιδεία ἔχει ἀκόμη ὡς βασικὸν γνώρισμα τὸ μορφωνόμενον ἄτομον νὰ εἰσδύῃ εἰς τὸν πολιτισμὸν ἐνὸς ἔθνους, νὰ ἀποβαίῃ δημιουργὸς νέων πολιτιστικῶν κατορθωμάτων καὶ νὰ μεταλαμβάνῃ εἰς τὰ πολιτιστικὰ στοιχεῖα ἄλλων ἔθνων.

Ἡ ἱστορία ἐπομένως, ἡ σπουδὴ τῆς καὶ ἡ συνεχῆς μελέτη τῆς καὶ μάλιστα ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία, ἡ μνήμη τοῦ παρελθόντος τῆς φυλῆς μας εἶναι ἕνα ἐξοχον κεφάλαιον μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς τῶν νεοελλήνων. Εἰς τὸ σχολικὸν πρόγραμμα ἢ διδασκαλίᾳ τῆς ἱστορίας

κατείχε και κατέχει, ως γνωστόν, άρκετόν βάρος, τής έλληνικής και τής διεθνούς. Η ιστορία έχει μορφωτικό χαρακτήρα και εξασκεί φρονηματιστικήν επίδραση εις τò εκάστοτε μαθητικών δυναμικών.

Ό νέος δέν άρκει νά μείνη, ή νά μένη, εις ό,τι διδάσκει τò σχολικόν έγχειρίδιον, άφου και τò ίδιον κάποτε παρασιωπά άλλα στοιχεία και πολλά άλλα δια λόγους πρακτικής και διδακτικής ανάγκης δέν είναι δυνατόν νά τά περιλάβη.

Ό νέος χρειάζεται με την καθοδήγησιν των διδασκόντων -σήμερον εις την εκπαίδευσιν τούτο έλλιπώς γίνεται- νά μελετά άλλα βιβλία, νά παρακινήται εις την κατάρτισιν του από ιστορικά έργα, τά όποια νά διέπη ή τιμότης, νά τά χαρακτηρίζη τò άπροκατάληπτον, ή άντικειμενικότης και ή νηφαλιότης. Όφείλουν νά καταλάβουν οι νέοι μας -τò έγράφαμεν και άλλοτε- ότι ή ιστορία δέν είναι παρελθόν άπλουν ούτε και ή άπλη γνώσις τού παρελθόντος. Είναι γνώσις και βίωσις τού παρελθόντος πρòς οίκοδόμησιν τού παρόντος. Τιοιουτρόπως θά οίκοδομηθί ό λεγόμενος ιστορικòς όπλισμòς και θά άποκρυσταλλωθί ή ιστορική έξάρτυσις.

Ιστορική παιδεία και ιστορική παράδοσις είναι τò πνεύμα τού λαού.

Πώς νά γίνη; Τò κεφάλαιον ιστορική παιδεία είναι μέγα και σημαντικό. Κατά τόν περασμένον αιώνα ως κύριος σκοπòς τής ιστορίας ήτο ή έθνική άγωγή των Έλλήνων. Προεβάλλοντο τά προτερήματα των μεγάλων και έπιφανών προσώπων. Αυτό άπαιτείται και σήμερα. Βεβαίως συναποδίδεται και έμφασις εις τόν πολιτιστικόν τομέα δια συνεξετάσεως παρόντος και παρελθόντος. Έτσι ή ιστορική παιδεία λογίζεται ως θωράκισις τής ιστορικής σκέψεως, ως αναζητήσις άλληλουχίας

γεγονότων και συμβάντων.

Διατί νά μη ύπογραμμίση κανείς ότι εις όλα τά εύρωπαϊκά κράτη ή ιστορία λογίζεται και θεωρείται μάθημα έθνικής άγωγής, αύτογνωσίας, ιστορικής εύθύνης και συνειδήσεως; Δια τήν Ελλάδα και τά Έλληνικά σχολεία ή ιστορία στοιχειοθετείται ως παιδεία και επιβάλλεται νά είναι πλήρης ή ένημέρωσις, άμερόληπτος και πολυεδρική, τò δέ θωράκισμα των νέων μας από ιστορικής πλευράς, άκλόνητον και διαρκές. Βεβαίως ύπάρχει και διατυπώνεται συχνά ή αίτίασις και ή επιφύλαξις ότι ή Έλληνική ιστορία καταγίνεται διαρκώς με πολέμους και συγκρούσεις. Λησμονούν όμως εκείνοι πού διατείνονται αυτά, ότι τò έθνος μας επί χιλιάδες χρόνια έχει ιδιότυπον στόχον και άποστολήν όχι μόνον πολιτιστικήν και πνευματικήν, αλλά και άμυντικήν. Η άποστολή τού Έλληνισμού πάντοτε παρουσίαζε άκριτικήν εύθύνην, εύθύνην δηλαδή και χρέος προασπίσεως ιδεών, ιδανικών και αξιών. Ητο άποστολή επαγγελίας και δι' αυτό προορισμòς θυσίας. Ό λαòς παρά τά κατά καιρούς σκιερά του σημεία άγωνίζεται άλλοτε δια τήν ύπαρξιν του και άλλοτε δια τήν προστασίαν τού άνθρωπίνου πολιτισμού. Έχομεν άρα γε τò δικαίωμα νά παρασιωπήσωμεν τούς άγώνας αυτούς παλαιούς και νέους;

Άσφαλώς όχι. Υπάρχουν κατά τήν διαδρομήν των καιρών μειονεκτήματα και άρνητικά στοιχεία τής ιστορίας μας, εκτòς των λαμπρών σελίδων της. Και τά μεν και τά δε δέν επιτρέπεται νά παρασιωπώνται, άπεναντίας επιβάλλεται νά έξαιρωνται, αν θέλωμεν νά υπηρετούμεν τήν ιστορικήν αλήθειαν και νά προάγωμεν τήν ιστορικήν παιδείαν. Τò μέγα μήνυμα είναι ότι τά ύψηλά έργα και κατακτήματα έκερδήθησαν με άγώνας και θυσίας, κόπους και πόνους. Ιστορική άποστολή των

Ἑλλήνων εἶναι νὰ ἀγωνίζεται ὁ ἄνθρωπος, ὁ κάτοικος τοῦ τόπου αὐτοῦ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ. Ἡ ἀγωνιστικὴ ιδιότης εἶναι σύμφυτον στοιχεῖον τοῦ χαρακτήρος καὶ τοῦ ἤθους του. «Τὸ ἐλληνικὸν λεξιλόγιον βρίθκει λέξεων, αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν ἐννοίας ἀγωνιστικοῦ περιεχομένου. Οἱ πόνοι, τὰ ἔργα, οἱ κίνδυνοι, τὰ δεινά, οἱ πόλεμοι, τὰ παλαίσματα, αἱ ἀγωνίαι καὶ οἱ ἀγῶνες, τὰ ἀγωνίσματα καὶ οἱ ἄθλοι, αἱ ἄμιλλαι, αἱ φιλονεικίαι καὶ αἱ σπουδαρχαί, αἱ δίκαι, αἱ ἔριδες καὶ αἱ μάχαι εἶναι μικρὸν δεῖγμα τοῦ λεξιλογικοῦ πλούτου τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς. Γενικώτερον ὅλαι αἱ λέξεις καὶ χρήσεις αἱ δηλωτικαὶ ἀμίλλης, συγκρίσεως, διαγωνισμοῦ, ὑπεροχῆς, πρώτης ἢ μόνης δημιουργίας ἢ εὐρέσεως... ἀποδίδουν τὴν αἰωνίως ἐκδηλουμένην ἀγωνιστικὴν διάθεσιν καὶ τάσιν τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς», ἔγραφεν παλαιότερον ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας Κωνσταντῖνος Βουρβέρης: («Τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων», Β' ἔκδοσις Ἀνθρωπιστικῆς Ἐταιρείας, 1967, σελ. 4). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀγνοηθοῦν ἀγωνιστικὰ κινήματα ἠθικά, πνευματικά, πολεμικὰ καὶ οἱ διάφοροι σταθμοὶ τοῦ ἔθνους; Δυστυχῶς κάτι παρόμοιον ἐπιχειρεῖται ἐν ὀνόματι τῆς παγκοσμιοποιήσεως καὶ τοῦ διεθνισμοῦ. Ὅμως ἡ ἀλήθεια, ποῦ συνθέτει τὸν πυρῆνα καὶ ἀποτελεῖ καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ιστορικῆς παιδείας, συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὸ ἀγωνιστικὸν φρόνημα καὶ πνεῦμα προσφέρει τὴν παρουσίαν του εἰς ὅλας τὰς σφαίρας καὶ τὰς πτυχὰς τῆς Ἑλληνικῆς ιστορικῆς ζωῆς. Ὁ ἀγωνιστικὸς πληθωρισμὸς διέπει τὸν βίον ἀρχαῖον, μεσαιωνικὸν καὶ νεώτερον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὅλοι μας παλαιότεροι καὶ νεώτεροι σκεπτόμεθα μὲ ἀγωνιστικὰς διαθέσεις. Ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀρετὴ, ἡ δικαιο-

σύνη, ἡ ἄμυνα τοῦ πατρίου ἐδάφους ἐνέπνευσαν ὡς ἰδεώδη καὶ ἀξίας τὸν κάτοικον τῆς γῆς αὐτῆς ἀνέκαθεν. Ἡ μακρὰ παράδοσις μας ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλήθειαν αὐτήν.

Εἰς τὸν ἀνάντη - δρόμον καὶ βαρὺ χεიმῶνα δουλείας τὸ ἀκοίμητον ἀγωνιστικὸν πνεῦμα μὲ σύμμαχον τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐκάλυψε βουνὰ καὶ ὄρη καὶ πελάγη, ἕως ὅτου σημάνη τὸ ἐγερτήριον σάλπισμα τῆς ἐλευθερίας. Θὰ πληροφορηθῆ τὸ παιδί τῆς σήμερον παραλλήλως μὲ τοὺς Η/Υ ὅτι τὸ πάνθειον τῶν ἡρώων κοσμεῖται μὲ μορφὰς ἐνὸς Ἡρακλέους, Θησεῶς, ἐνὸς Διγενῆ Ἀκρίτα, ἐνὸς Κων/νου Παλαιολόγου, ἐνὸς Γρηγορίου τοῦ Ε', ἐνὸς Γ. Καραϊσκάκη, Μ. Μπότσαρη καὶ ἐνὸς Θ. Κολοκοτρώνη. Αὐτοὺς τοὺς ἐπωνύμους καὶ τοὺς ἄλλους κατὰ μυριάδας ἀνωνύμους ἰσαξίους ἡρώας ὑψώνει ἡ ἐλληνικὴ αὐτοσυνείδησις ὡς σύμβολα εἰς τὴν πορείαν τοῦ Γένους, τῆς ἱστορίας του καὶ εἰς τὴν κονίστραν τῆς παγκοσμιοτικῆς. Ποῖος ἀντιλέγει; Ὁ πολὺς ἱστορικὸς Πολύβιος (204 - 122 π.Χ.) εἰς τὸ ἱστορικὸν του ἔργον σημειώνει: «Ἐξ ὧν συνελόντι καλλίστην παιδείαν, ἡγητέον πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγιγνομένην ἐμπειρίαν» αὕτη γὰρ μόνη χωρὶς βλάβης ἐπὶ παντὸς καιροῦ καὶ περιστάσεως κριτὰς ἀληθινούς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος» (Πολυβ. Α' 35).

Συμπέρασμα ἰδικὸν μας κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιτραπῆ ποτὲ εἰς κανένα ἠθικὸν «λωτοφάγον» νὰ μᾶς ἐπιβάλη λησμοσύνην πρὸς τὴν ἐθνικὴν καὶ πνευματικὴν παρακαταθήκην. Ἡ εὐθύνη μας συνίσταται εἰς τὴν δημιουργίαν γνησίας ἱστορικῆς συνειδήσεως ἀγρυπνίας καὶ ἐγρηγόρσεως.

ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
Φιλολόγος - τ. Λυκείαρχος

ΑΠΟ ΤΑ ΓΝΗΣΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

Ένας πέτρινος λόφος στην άκρη στην ασφαλτο του μικρού χωριού. Μιά κατάλευκη έκκλησούλα με μεγάλο τρούλλο σε κάποιο πλάτωμα του βράχου περιτριγυρισμένη με πλήθος σημαϊάκια. Όλα κυματίζουν στον άερα ανάλαφρα. Καλούν τὰ διερχόμενα αυτοκίνητα νὰ σταματήσουν γιὰ ν' άφουγκραστούν οι ψυχές τὸ μυστικὸ ψίθυρο τῆς μελωδίας, νὰ προσκυνήσουν εύλαβικά τὸν τιμώμενο Ἅγιο.

Πλησιάζει τὸ σούρουπο. Κάποιοι προβληματίζονται. Ἄερας δυνατός. Σκάλες πολλές. Οἱ δυνάμεις άνεπαρκεῖς. Ἡ έπιθυμία ὅμως δυνατή. Ἡ γαλάζια κουपाστή ενισχύει τὴν άνάβαση.

Ένα κόσμημα τὸ έκκλησάκι. Πεντακάθαρο με κατακόκκινο χαλί και κατάλευκα έργόχειρα στὸ εἰκονοστάσι. Τὰ δούλεψαν άξια γυναικεῖα χέρια με εύλάβεια πολλή. Σκόρπια φύλλα λεμονιάς κάτω, που μοσχοβολοῦν καθὼς τὰ πατοῦν οι πιστοί. Ἡ εἰκόνα του Ἁγίου Χαραλάμπους με πλήθος λουλούδια στολισμένη, δεσπόζει στὸ χῶρο.

Εἶναι ὁ Ἅγιος τῆς οικογενείας. Τὸ έκκλησάκι εἶναι ιδιωτικὸ «Πάππου πρὸς Πάππον», ὅπως μᾶς εἶπαν. Ἰσως ἦταν ἔδῶ και ἐπὶ Τουρκοκρατίας, μικρὸ, πολὺ μικρὸ τότε. Τώρα εἶναι διυπόστατο. Ἐχει άκούσει τοὺς πόνους και τοὺς καύμους τῶν σκλάβων άδελφῶν και ἔχει παραμείνει άκλόνητη μαρτυρία τῆς Ὁρθοδοξίας στοὺς δύσκο-

λους καιρούς μας. Τυλιγμένο στὸ γαλάζιο χρῶμα και τὴν ἑλληνική σημαία, εἶναι προέκταση τῆς ἑλληνικῆς ρίζας που ξεκινάει από τὸ Βυζάντιο και στέλνει μηνύματα στην ταραγμένη ἑποχή μας. Διεκτραγωγεῖ πόνους και καύμους, αλλά και νίκες και θριάμβους και προβάλλει με καμάρι τὰ γνήσια ἑλληνικά ἔθιμα και τὴν άγιασμένη ἑλληνική Παράδοση. Ἄποδесμεύει τὴν ψυχή από τὶς μέριμνες και τὸ άγχος και τὴν βοθηεῖ νὰ αἰσθανθεῖ:

«τί εἶναι, τί τῆς πρέπει».

«Φῶς ἱλαρὸν άγίας δόξης...».

Γελαστή, καλωσουνάτη, παρουσιάζεται ἡ οικοδέσποινα. Θέλει νὰ περιποιηθεῖ τοὺς «ξένους», στὸ παινὸ δωμάτιο, αναπόσπαστο συμπλήρωμα στὸ έκκλησάκι, κτίσμα νεώτερο βέβαια. Ἐκεῖ τραπέζια και πάγκοι με ωραιότατα κιλίμια και σκαμνιά, μπουκάλια από κρασί και σερβίτσια, εἶναι άψευδεῖς μάρτυρες του γεύματος τῆς άγάπης, που ἔγινε τὸ μεσημέρι. Ὅλοι ὅσοι εἶναι στὴ θεία λειτουργία κατά τὸ ἔθιμο, γνωστοί και άγνωστοι, τρῶνε τὸ μεσημέρι μαζί, σε γεῦμα που προσφέρει ὁ οικοδεσπότης. Τὸ άπόγευμα προσφέρονται δίπλες, καφές και ρακί. Ὁραιότατο ἑλληνικὸ κέρασμα.

Στὴν ὄλη προσπάθεια πρωταγωνιστεῖ, τὸ νεὸ ζευγάρι, τὰ παιδιά τους. «Σ' αὐτὸν παρεδωσα τώρα», λέει ὁ

πατέρας με καμάρι, δείχνοντας τὸ γιό. Εἶναι οἰγουρος ὁ πατέρας ὅτι θὰ συνεχίσει ὁ γιός, γιατί μ' αὐτὰ τὰ νάματα τὸν μεγάλωσε, τοῦ ἔδωσε τὸ παράδειγμα καὶ τοῦ ἄνοιξε τὸ δρόμο.

«Καὶ τοῦ χρόνου στὸ πανηγύρι σας», ἀκούγονται χαρούμενες φωνές.

«Χρόνια πολλά».

«Ὁ Ἅγιος βοήθειά σας».

Εἶναι ἡ γιορτὴ τῆς οἰκογένειας. Εἶναι ἡ ἀνείπωτη χαρὰ τῆς ζωῆς τους καὶ μόνον. Χωρὶς σκοπιμότητες, κοινωνικὴ προβολὴ ἢ συμφέροντα. Ἐπαναλαμβάνεται κάθε χρόνο τὴν ἴδια μέρα. Ἔτσι τιμοῦν τὸν Ἅγιο, τιμοῦν τοὺς προγόνους καὶ παίρνουν εὐλογία γιὰ τὰ παιδιά τους καὶ τὸ σπιτικό τους. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ἔθιμο σὲ μερικὰ νησιά μας καὶ ιδιαίτερα στὴν Τήνο. Ἐκεῖ, κάτω ἀπὸ τὴ Σκέπη τῆς Μεγαλόχαρης, ἀπλοῖ ἄνθρωποι, ξέρουν νὰ σέβονται τὴν Παρακαταθήκη, νὰ καλλιεργοῦν τὴν κοινωνικότητα μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἀδολῆς ἀγάπης καὶ νὰ διαμορφώνουν στὴ μακρόχρονη ἱστορία, ἀγραφους ἠθικοὺς νόμους, ποὺ κληρονομοῦν στὰ παιδιά τους.

Στὴν γιορτὴ, τὸ πανηγύρι αὐτὸ τῆς οἰκογενείας, κέντρον ὁ Χριστὸς καὶ ὁ τιμώμενος Ἅγιος. Μιὰ παράδοση ἱερή, ὀρθόδοξης χριστιανικῆς μαρτυρίας, ποὺ μεταλαμπαδεύει ἀξίες καὶ ἰδανικά καὶ προσφέρει στὸν ἄγνωστο ἐπισκέπτη - προσκυνητὴ ἐμπειρία μοναδική, ἀδολῆς κοινωνικότητας.

Τέτοιες στιγμὲς καὶ τέτοιες εἰκόνες καὶ βιώματα, φέρνουν στὸ νοῦ τὸ Σκιαθίτη «ἅγιο τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων», Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη, μὲ τὸ δυνατὸ του μήνυμα. «Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἐν ὄσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ δὲν θὰ παύσω πάντοτε... νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸ Χριστό, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια ἑλληνικά ἔθιμα».

Εἶναι ἡ Φιλοσοφία μιᾶς ζωῆς, βγαλμένη μέσα ἀπὸ τὴν ἑλληνορθόδοξη Παράδοση.

Εἶναι ἡ ζωὴ, ποὺ διαιωνίζει τὰ ἱερά καὶ τὰ ὅσια, ἐμπνέει καὶ σφυρηλατεῖ χαρακτήρες καὶ δίνει τὴν ἐλπίδα γιὰ μιὰ ἀναγέννηση τῆς Κοινωνίας μας.

ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μὲ μικρὰν προσπάθειαν.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΠΑΣΧΑ

Τὸ ὅτι αἰῶνες καὶ αἰῶνες ζοῦμε καὶ ξαναζοῦμε τὸ Πάσχα, μπορεῖ νὰ μᾶς δημιουργήσῃ κορεσμό; Νὰ ἔνα ἐπίκαιρο ἐρώτημα. Ὁ ἴδιος πάντα ἐξωτερικὸς διάκοσμος. Λαμπάδες, τσουρέκια, κουλούρια, κόκκινα αὐγά. Πασχαλινὸ τραπέζι, ρετσίνα καὶ εὐχές. «Χρόνια πολλά. Καὶ τοῦ χρόνου». Μὰ δὲν τὰ βαρεθήκαμε ὅλα αὐτά; Ρώτησε ὁ μπλαζέ τῆς παρέας.

Τὸ ἐρώτημα τάραξε τὰ στάσιμα νερὰ τῆς καθημερινότητας. Καὶ ἡ συζήτηση ἀναψε. Ἄλλοι συμφωνοῦσαν καὶ ἄλλοι διαφωνοῦσαν. Κανεὶς βέβαια δὲν ὑποστήριξε ὅτι ἔνα ἐορταστικὸ τραπέζι καὶ μάλιστα παραδοσιακὸ -ἕνας ὄρος ποῦ ἔχει γίνεῖ πολὺ τῆς μόδας- εἶναι εὐκαταφρόνητο. Ἄλλωστε, τὰ πάντα ἐπαναλαμβάνονται σ' αὐτὴ τῆ ζωῇ. Τὸ ἐρώτημα πήγαινε ἄλλοῦ. Ὅχι στὸ οὐσιαστικὸ, τὸ τραπέζι, ἀλλὰ στὸ ἐπίθετο, τὸ πασχαλινὸ.

Τώρα μάλιστα! Τί Πάσχα νὰ γιορτάσῃς, ἂν δὲν πιστεῦσῃς. Καὶ τί θὰ καταλάβῃς ἀπὸ τὴν ἐορτή, ἂν βγάλῃς ἀπὸ τὴ μέση τὴν Ἐκκλησία. Ἄν σήσῃς μιὰ λέξη: Τὴν Ἀνάσταση. Κι' ἂν ἀφαιρέσῃς καὶ τὰ προηγούμενα: Τὸ Πάθος καὶ τὸ Σταυρὸ ποῦ ὀδηγοῦν στὴν Ἀνάσταση. Τὴ θυσία, ποῦ μᾶς λέει γιὰ τὴν ὑπέροχη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Τοῦ Θεοῦ ποῦ «οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν». Τί θὰ καταλάβῃς ἀπὸ τὸ Πάσχα, ἂν βγάλῃς τὴν μοναδικὴ πασχαλινὴ Θεία Λειτουργία μὲ τὸν ὑπέροχο ὄρθρο. Ἄν δὲν ἀκούσῃς τὸ

Πάσχα ἱερὸν
ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται·
Πάσχα καινόν, ἅγιον·
Πάσχα μυστικόν·
Πάσχα πανσεβάσιμον·

Πάσχα, Χριστὸς ὁ Λυτρωτής.

Ἄν δὲν συνοδοιπορήσῃς μὲ τὴς μυροφόρες «ὄρθρου βαθέος» πρὸς τὸ μνήμα τοῦ ζωοδότου, γιὰ νὰ ἀκούσῃς:

Τί ζητεῖτε
τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν;
τί θρηνεῖτε
τὸν ἄφθαρτον ὡς ἐν φθορᾷ;

Καὶ ἂν δὲν ψάλλῃς μὲ τὸ δοξαστικόν:

Εἶπομεν ἀδελφοὶ
καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς,
συγχωρήσωμεν πάντα
τῇ Ἀναστάσει.

Χωρὶς ὅλα αὐτά, πῶς θὰ μεταμορφωθῇ ἡ ψυχὴ σου; Πῶς θὰ νοιώσῃς τὴ χαρὰ τῆς Ἀναστάσεως νὰ σὲ πλημμυρίξῃ; Νὰ σὲ μετουσιώσῃ; Νὰ σὲ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανόν; Καὶ πῶς θὰ καταλάβῃς τὸ Πάσχα, ἂν δὲν ἀκούσῃς τὸν μοναδικὸ Κατηχητικὸ Λόγο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: «Ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες. Ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλθῃ πεινῶν. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ συμποσίου τῆς πίστεως. Πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος». Καὶ ἀναφέρεται, φυσικά, στὰ πνευματικά, ὄχι στὰ υλικά. Καὶ πῶς θὰ ἀντιμετωπίσῃς τὴ θλίψη, τὸ πένθος καὶ τὸν θάνατο, ἂν δὲν ἀκούσῃς τὴν συνένχεια: «Μηδεὶς θρηνεῖτω πενίαν· ἐφάνη γὰρ ἡ κοινὴ βασιλεία. Μηδεὶς ὀδυρέσθω πταίσματα· συγγνώμη γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε. Ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; Ποῦ σου ἄδη τὸ νεῖκος; Ἀνέστη Χριστὸς καὶ σὺ καταδέβλησαι. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ πεπτῶκασι δαίμονες. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ χαίρουσιν ἄγγελοι. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ ζωὴ πολιτεύεται. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματι».

Αυτό είναι τὸ Πάσχα. Αὐτὸς εἶναι ὁ πλοῦ-
τος τῆς θρησκείας μας ὁ ἀδαπάνητος. Αὐτὴ
εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἡ ἀπροσμέτρητη.
Αὐτὴ εἶναι ἡ θυσία Του γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Γιὰ
μένα καὶ γιὰ σένα. Καὶ τὸ Πάσχα εἶναι ἡ γιορ-
τὴ αὐτῆς τῆς ἀγάπης καὶ αὐτῆς τῆς θυσίας.

Πῶς λοιπὸν νὰ τὴν βαρεθοῦμε;

Δὲν βαρεθήκατε τὸ Πάσχα; Ὅχι, γιὰ τὸ
ζοῦμε. Ἄλλὰ τὸ ζοῦμε; Ἄς ρωτήσῃ ὁ καθέ-
νας τὸν ἑαυτό του. Καὶ ἄς διορθώσουμε, ἐν-
δεχομένως, τὴν πορεία μας.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

«Ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις...»

Ἄπλωνε
ἠδονόπλαστα ἀπάλινα χέρια
μεθυστικούς μεταξένιους πλοκάμους
ύγρὲς παθιασμένες ματιὰς
προκαλώντας ἔρωτα σάρκας

Ἄπλωνα
κράσπεδα ἱματίων νηστείας
ἐγώπαθους λόγους, δεκάτης
περιφρόνησης λέξεις κενὲς
χοϊκὴ ποθῶντας δικαίωση.

Ἄπλωσε
ἱκεσίας ἀλαβάστρινα χέρια
λυτοὺς μετανοίας βοστρύχους
πόνου πύρρηνα δάκρυα
διψῶντας ἔρωτα Πνεύματος.

Ἄπλωσα
«καθάρια» ἀνάληπτα χέρια
μίσους ἀρπάγες καφτεῖς
αἱμάτινες ὀργισμένες ματιὰς
λαχταρῶντας «πῦρ τὸ ἐξώτερον».

Ἄκουσε... ὅτι πολὺ ἠγάπησε
Ἄκουσα... οὐαὶ ὑμῖν
Ἐννοίωσε... αὔρας πνοῆ
Ἐννοίωσα... φλόγα πυρὸς

Ἐζησε...

Δ. Γ.

ΣΧΟΛΙΑ

ΜΙΑ ΥΓΙΗΣ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ

Μία υγιής αντίδραση στο κύμα τῶν ἀμβλώσεων ποῦ κατακλύζει τὶς σύγχρονες κοινωνίες καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὴν ἑλληνική, εἶναι καὶ τὸ διαφωτιστικὸ ἔργο τὸ ὁποῖο ἐπιτελεῖται ἀπὸ τὴν «Ἐταιρεία Προστασίας τῆς Ἀνθρώπινης Ζωῆς».

Σὲ σχετικὸ ψήφισμα τῆς ἐν λόγω Ἐταιρείας μὲ ἡμερομηνία 24 Ὀκτωβρίου 2001 μεταξὺ ἄλλων ἀνατρέπονται τὰ ἔωλα ἐπιχειρήματα τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν ἀμβλώσεων.

Συγκεκριμένα στὸ ἐρώτημα πότε ἀρχίζει ἡ ζωὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου ἢ ἀπάντησι εἶναι: «Ἡ ὑπαρξιακὴ ὑπόστασι κάθε ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἡ ζωὴ του ἀρχίζει ἀπὸ τὴν στιγμὴ τῆς συλλήψεώς του, τότε ποῦ σφραγίζεται ἡ μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη προσωπικότητά του μὲ τὸ δικό της DNA καὶ συνεχίζεται μέχρι τῆς στιγμῆς τοῦ βιολογικοῦ του θανάτου». Ὡς ἐκ τούτου «τὸ δικαίωμα στὴ ζωὴ κάθε ἀνθρώπου κανεὶς καὶ γιὰ κανένα λόγο δὲν νομιμοποιεῖται νὰ τὸ προσβάλλει οὔτε στὴν ἀρχὴ μὲ τὴν ἔκτρωσι οὔτε στὸ τέλος μὲ τὴν εὐθανασία».

Ἐπίσης «ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι κάθε γυναίκα μπορεῖ νὰ ὑποστῆ ἔκτρωσι γιατί τάχα ἔχει τὸ δικαίωμα στὸ σῶμα της εἶναι παραπλανητικὸς καὶ δηλώνει τουλάχιστον ἄγνοια. Τὸ ἔμβρυο δὲν ἀποτελεῖ μέρος τοῦ σώματός της καὶ μὲ τὴν ἀμβλώσι δὲν ἐπεμβαίνει στὸ ἴδιο τὸ σῶμα της, ἀλλὰ σκοτώνει ἓνα παιδί στὴν ἀρχικὴ του ἡλικία, ποῦ δὲν ἔχει δημιουργήσει μόνη της. Τὸ κύμα ἀποτελεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ μοναδικὴ ὄντοτητα, ὅπως θεμελιώνει συνεχῶς ἡ γενετικὴ».

Δεδομένου ὅτι οἱ ἐκτρώσεις εἶναι μία ἀπὸ τὶς κύριες αἰτίες τοῦ βιολογικοῦ καὶ δημογραφικοῦ ἀφανισμοῦ τῆς φυλῆς μας, εἶναι καιρὸς νὰ ἀφυπνισθεῖ ἡ πολιτεία καὶ ἡ κοινωνία τῆς χώρας μας γιὰ νὰ ἀνακό-

ψει αὐτὸ τὸ κύμα τῶν ἀμβλώσεων λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τὸν Θεῖον Νόμο «οὐ φονεύσεις» καὶ ἐπίσης τὴν Διακήρυξι τοῦ ΟΗΕ τοῦ 1959 γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ καθὼς καὶ τὴν ὑφισταμένη νομοθεσία ἢ ὁποῖα ὀρίζει ὑποκειμενικὰ δικαιώματα στὸ κυοφορούμενο ἔμβρυο ἀπὸ τῆς συλλήψεώς του, ὅπως κληρονομικά, δωρεοδόχου κ.λ.π. μὲ συγκεκριμένα μέτρα.

Πρῶτα πρέπει μὲ νομοθετικὴ πράξι νὰ τροποποιηθεῖ ὁ ἔθνοκτόνος νόμος 1609/86 μὲ τὸν ὁποῖο νομιμοποιοῦνται ὑπὸ ὀρισμένες προϋποθέσεις οἱ ἀμβλώσεις. Ἐπίσης νὰ ἀξιοποιηθοῦν τὰ πορίσματα τῆς Διακομματικῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν μελέτη τοῦ δημογραφικοῦ προβλήματος τῆς πατρίδος μας τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1993, λαμβανομένων ὑπ' ὄψη καὶ τῶν σημερινῶν συνθηκῶν μετὰ παρέλευσι δεκαετίας.

Τέλος ἡ πολιτεία πρέπει νὰ γίνει πλέον γαλαντόμος στὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυσι τῆς πολύτεκνης οἰκογένειας ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ φορεῖς ποῦ συνδέονται μὲ αὐτὴν νὰ ἐντείνουν τὸ διαφωτιστικὸ των καθήκων στὰ νέα ζεύγη γιὰ τὴν συνεργία των στὸ ἔργο τῆς τεκνογονίας.

ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ

ΤΗΛΕ - ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΩΝ

Ἡ τεχνολογία ἔχει ἐξοπλίσει τὰ σύγχρονα νοικοκυριά μὲ πλῆθος συσκευῶν γιὰ τὴν ἱκανοποίηση ποικίλων πρακτικῶν, μορφωτικῶν καὶ ψυχαγωγικῶν ἀναγκῶν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ποῦ καθιστοῦν κατὰ κανόνα τὸν καθημερινὸ βίο περισσότερο ἄνετον καὶ εὐχάριστον. Ἐνῶ ὁμως ἡ χρῆσι τῶν συσκευῶν αὐτῶν, πλὴν μιᾶς, εἶναι λελογισμένη ἀνταποκρινόμενη σὲ συγκεκριμένες ἀνάγκες, ἀντίθετα ἢ συσκευὴ τῆς τηλεοράσεως εἶναι κυρίαρχη

στήν συνείδηση τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔχει μετατραπῆι στὸ ναρκωτικὸ τῆς οἰκογένειας. Παρατηρήσεις ἐτῶν ἔδειξαν ὅτι ἡ τηλεθέαση χαλαρώνει μὲν, ἀλλὰ προκαλεῖ μία παθητικότητα καὶ χαμηλὴ πνευματικὴ διέγερση, πού διαρκοῦν.

Δὲν εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι πού ἐπιστρέφοντας στὸ σπίτι τους ἡ πρώτη κίνηση εἶναι νὰ πατήσουν τὸ κουμπὶ τοῦ τηλεκοντρόλ. Συζητοῦν μὲ φίλους, ἀλλὰ τὸ μάτι ξεγλιστρᾷ πρὸς τὴν πολύχρωμη ὀθόνη, δὲν μποροῦν νὰ συγκεντρωθοῦν στὴν συζήτηση, ἀλλὰ δὲν κλείνουν καὶ τὴν τηλεόραση. Κατηγοροῦν ἔντονα τὸ περιεχόμενο τῶν τηλεοπτικῶν προγραμμάτων, ἀλλὰ δὲν παραλείπουν νὰ τὰ παρακολουθοῦν.

Οἱ περισσότεροι ἔχουν μὲ τὴν τηλεόραση μία σχέση ἀγάπης - μίσους. Χαζοκοῦτι ἀπὸ τὴ μία, ἀλλὰ ἀπαραίτητη σύντροφος στὴν καθημερινότητα. Τουλάχιστον τρεῖς ὥρες τὴν ἡμέρα περνοῦν κατὰ μέσον ὄρον οἱ κάτοικοι τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν μπροστὰ στὶς ὀθόνες τῶν τηλεοράσεων. Ὅταν ἓνα ἄτομο φθάσει στὴν ἡλικία τῶν ἐβδομήντα πέντε ἐτῶν θὰ ἔχει περάσει τὰ ἐννέα χρόνια τῆς ζωῆς του βλέποντας TV. Πρόκειται πιά γιὰ τὴν τρίτη ἀνθρώπινη δραστηριότητα μετὰ τὴν ἐργασία καὶ τὸν ὕπνο. Πολλοὶ ἄνθρωποι συμπεριφέρονται σὰν νὰ εἶναι ἐξαρτημένοι ἀπὸ τὴ μικρὴ ὀθόνη. Εἶναι ἄραγε ὑπερβολὴ νὰ πει κανεὶς ὅτι γιὰ τὴν κατηγορία αὐτὴ τῶν τηλεθεατῶν ἀποτελεῖ τελικὰ ἡ τηλεόραση «ναρκωτικὸ» πού προκαλεῖ ἐθισμό κλινικοῦ τύπου;

Χωρὶς νὰ παραθεωρεῖ κανεὶς τὴν θετικὴ προσφορὰ τῆς τηλεοράσεως, δὲν μπορεῖ νὰ μὴ ἐπικρίνει ὄχι μόνον τὰ ἀκατάλληλα προγράμματα, πού προσβάλλουν τὰ χρηστὰ ἤθη, ἀλλὰ καὶ τὶς ὑπερβολὲς τῆς προσκολλησεως τοῦ κοινοῦ στὴν πολὺωρη παρακολούθηση τῶν τηλεοπτικῶν ἐκπομπῶν καὶ τὴν σπατάλη ζωτικοῦ χρόνου γιὰ τὴν τυποποιημένη καὶ μαζικὴ ἀναζήτηση τῆς τέρψεως πού προσφέρουν τὰ ὁποιαδήποτε θεάματα, ἀντὶ τῆς διαθέσεως τοῦ χρό-

νου αὐτοῦ σὲ παραγωγικότερες δραστηριότητες, πού ἐξυψώνουν τὸν ἄνθρωπο καὶ προάγουν τὴν πνευματικότητά του καὶ τὴν κοινωνικὴ του συνεισφορά.

Ἄξιζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ διαπρεπὴς χειρουργὸς καὶ βιολόγος πρωτοπόρος στὰ πειράματα μεταμοσχεύσεως ὀργάνων Ἀλέξης Καρρέλ (1873 - 1944) κάτοχος βραβείου Νόμπελ Ἰατρικῆς εἶχε ἐπισημάνει στὸ ἔργο του «Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ ἄγνωστος» πρὸ ἐξήντα καὶ πλέον ἐτῶν στὰ πρῶτα βήματα τῆς τηλεοράσεως τὸν κίνδυνο τῆς ἐμφανίσεως συμπτωμάτων παθητικότητας γιὰ τοὺς τηλεθεατῆς, γεγονός πού ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὴν σύγχρονη πραγματικότητα.

ΑΠΟ ΟΣΑ ΣΥΜΒΑΙΝΟΥΝ ΣΤΑ ΓΗΠΕΔΑ

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού τὰ γήπεδα ποδοσφαίρου γίνονται χώροι θλιβερῶν ἐπεισοδίων ὅπως συνέβη τὴν τελευταία Κυριακὴ τοῦ παρελθόντος Μαρτίου στὴν λεωφόρο Ἀλεξάνδρας. Παίχτες, παράγοντες τοῦ ποδοσφαίρου, φίλαθλο κοινὸ, οἱ μὲν πρῶτοι καὶ λόγῳ ἀμέσων συμφερόντων, τὸ δὲ κοινὸ ἀπὸ ἓναν παράλογο φανατισμὸ, γίνονται ἥρωες ἀπαράδεκτης συμπεριφορᾶς. Τὸ γεγονός ὅτι σὲ κάθε ποδοσφαιρικὸ ἀγῶνα καὶ μάλιστα σὲ ἐκεῖνους τοὺς ὁποίους ἀποκαλοῦν ἀγῶνες «ὑψηλοῦ κινδύνου» παρατάσσονται διμοιρίες ἀστυνομικῶν γιὰ τὴν ἀποτροπὴ ἀνεπιθύμητων ἐπεισοδίων, μαρτυρεῖ τὴν αὐξημένη πιθανότητα ἢ κατάληξη τοῦ ἀγῶνα νὰ ἔχει δυσάρεστες συνέπειες.

Τὸ θέμα εἶναι ὅτι πολλοὶ ρομαντικοὶ ἡμιγῆτες τοῦ ἀθλητικοῦ ιδεώδους θεωροῦν ὅτι ὁ ἀθλητισμὸς εἶναι μία ὑγιὴς διέξοδος γιὰ τοὺς νέους, μὲ τὴν αἰσιόδοξη ἐντύπωση, ὅτι μὲ τὴν ἀπασχόλησή των μὲ αὐτὸν ἀποφεύγεται ἡ διολίσθησή των σὲ ἄλλες σοβαρότερες παρεκτροπὲς ὅπως ἡ ροπή πρὸς τὰ ναρκωτικὰ καὶ τὸν ἀλκοολισμό.

Ὅμως, ὅπως ἡ πείρα δείχνει, δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀπασχόληση τῶν νέων μὲ τὸν ἀθλητισμὸ

για την βελτίωση του ἤθους των, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται, ὅπως σὲ κάθε ἄλλη περίπτωση, καὶ ἡ πνευματικὴ των καλλιέργεια ἀπὸ τὴν ὁποία ἐπηρεάζεται κατὰ τρόπον θετικὸ καὶ κάθε ἄλλη ἀνθρώπινη δραστηριότητα,

ἀπὸ τὴν προσευχὴ μέχρι τὸ ποδόσφαιρο, γὰρ νὰ θυμηθοῦμε καὶ πάλι τὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Ἀλέξανδρο Τσιριντάνη.

B.K. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΔΟΞΑ ΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΟΥ

*Λαλήματα Χερουβικά
κι ἀγγέλων ὕμνωδιες
γίναν Χριστὲ οἱ ἄφωνες
βροντόφωνες εὐχές
τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδιᾶς μας.*

*Στὴ γῆ μὲ σάρκα φάνηκες
δίχως τοὺς οὐρανοὺς ν' ἀφήσεις
Λόγε Θεοῦ Υἱὲ Μονογενές,
καὶ τῆς Ἀγάπης φύτεψες
τὸ ἀγιασμένο Ξύλο.*

*Πάνω στὸ Ξύλο τοῦτο τοῦ Σταυροῦ
τὸ θάνατο ἐγεύθηκες
-τρανὴ θυσία Ἐλέους-
μὰ τὸν ἐνέκρωσε ἡ ἀστραπή
τῆς «ἄτρεπτης» Σου Δόξας.*

*Τριήμερος «ἐκ Τάφου» πρόβαλες
ντυμένος Φῶς ἀἴδιον,
καὶ τὴς ψυχῆς μας στόλισες
μὲ τὴ στολὴ τὴν πρώτην.*

*Τὸ κοῖκό μας πρόσλημμα
ἄφθαρτο τὸ τίμησες,
σὰν κάθησες στὰ δεξιὰ
τοῦ Ἄναρχου Πατέρα.*

*Προσκυνητὲ δοξολογοῦμε Σε,
τὸν «ἐκ Τελείου Τέλειον»
Θεόν.*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η ΤΗΛΕΘΕΑΣΙΣ ΩΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἡ ὑπερβολικὴ τηλεθέασις προκαλεῖ πολλὰ καὶ σημαντικὰ προβλήματα στὸς σημερινούς ἀνθρώπους. Ὑπενθυμίζομε ὠρισμένα ἀπὸ αὐτά:

Κατὰ πρῶτον ἀποχαυνώνει τὸν ἄνθρωπο, τὸν καθιστᾷ παθητικὸ δέκτη, συχνὰ ἀφαιρῶντας του ὅλη τὴν ἰκμάδα καὶ ζωντάνια, μὲ τὸν συνεχῆ βομβαρδισμό εἰκόνων. «Ὅταν οἱ ἄνθρωποι παρακολουθοῦν τηλεόραση δηλώνουν ὅτι αἰσθάνονται χαλαρωμένοι καὶ παθητικοί. Τὸ ἐγκεφαλογράφημα, παρόμοια, δείχνει χαμηλότερη δραστηριότητα τοῦ ἐγκεφάλου ὅταν βλέπει κανεὶς τηλεόραση ἀπ' ὅ,τι ὅταν διαβάσει, γιὰ παράδειγμα. Ἀλλὰ τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ εἶναι ὅτι ἐνῶ ἡ αἴσθησις τῆς χαλάρωσης τελειώνει ὅταν σταματᾷ ἡ τηλεθέασις, ἡ παθητικότητά καὶ ἡ χαμηλὴ πνευματικὴ διέγερση συνεχίζονται! Ἀρκετὰ ἄτομα ποὺ συμμετεῖχαν στὸ πείραμα δήλωσαν ὅτι κλείνοντας τὴν τηλεόραση ἐνιωθὰν ὡς ἂν αὐτὴ νὰ τοὺς εἶχε κλέψει τὴν ἐνέργεια. Ὑποστήριξαν, ἐπίσης, ὅτι τοὺς ἦταν πολὺ πιὸ δύσκολο νὰ συγκεντρωθοῦν. Ἐνῶ τὸ διάβασμα, τὰ σπὸρ καὶ τὰ διάφορα χόμπι βελτιώνουν τὴν διάθεση, ἡ τηλεόραση δρᾷ μᾶλλον ἀρνητικὰ» (Γιάννη Ἐλαφροῦ, «Τηλεόραση, τὸ ναρκωτικὸ τῆς οἰκογένειας», *Καθημερινή* 17. 3. 2002). Κατανοοῦμε ἔτσι τὴν φράσι νεοέλληνας στοχαστοῦ, ὁ ὁποῖος ἔγραψε ὅτι «κάθε δωμάτιο μὲ συσκευὴ τηλεοράσεως εἶναι ἓνα ἐγκοιμητήριον» (Χρή-

στου Μαλεβίτση, «Ἀπὸ τὴν γνώση στὴν πληροφορία», *Σύναξη* 50/1994, σ. 24).

Ὁ ἔθισμός στὴν ὑπερβολικὴ τηλεθέασις θεωρεῖται ὡς ἐξάρτησις μὲ τὴν ψυχολογικὴ σημασία τοῦ ὄρου. Συμφώνως μὲ δημοσιεύματα σημαντικὰ ποσοστὰ τῶν τηλεθεατῶν ἀνοίγουν τὴν τηλεόρασι, ἐκ συνηθείας, καὶ ἀσχολοῦνται μὲ ἄλλες δραστηριότητες, ὅπως «ὁ ὕπνος (30% ὅσων παρακολουθοῦν τηλεόραση μετὰ τις 11.00 τὸ βράδυ), ἡ μαγειρικὴ (30% τῶν γυναικῶν), ἡ ὁμιλία στὸ τηλέφωνο (14%), τὸ φαγητὸ» ἢ ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὸ δωμάτιο στὸ ὁποῖο λειτουργεῖ ἡ τηλεοπτικὴ συσκευὴ (Ἀγγέλας Νταρζάνου, «Ἡ ἐπανάστασις τῶν TV - Victims», *Ἐπεन्दυτής* 1. 7. 2000).

Τὸ σημαντικώτερο πρόβλημα τῆς ὑπερβολικῆς τηλεθέασεως εἶναι οἱ βλάβες, τὶς ὁποῖες ἐπιφέρει ἡ τηλεόρασις στὴν ψυχὴ, κυρίως τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ καὶ στὸ σῶμα. Τὰ δημοσιεύματα συνεχῶς κρούουν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου γιὰ κινδύνους σωματικούς καὶ ψυχικούς. Ἐπὶ παραδείγματι διαβάξομε: «Ἐπιβλαβὴς γιὰ τὸν ἐγκέφαλο ἡ ὑπερβολικὴ τηλεθέασις... ἡ μικρὴ ὀθόνη φέρεται νὰ ἀπειλεῖ τοὺς ἡλικιωμένους καὶ ὄχι μόνον, καθὼς εἶναι τὸ μοναδικὸ μέσο ψυχαγωγίας, ποὺ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς νόσου Ἀλτσχάιμερ» (*Καθημερινή* 8. 3. 2001). «Οἱ παιδίατροὶ ἀπαγορεύουν τὴν τηλεόραση. Παιδιὰ ἡλικίας κάτω τῶν δύο ἐτῶν δὲν πρέπει νὰ καθελώνονται μπροστὰ στὴν τηλεοπτικὴ ὀθόνη» (*Καθημερινή* 8. 9. 1999).

Δυστυχῶς παρὰ τὶς ἐπισημάνσεις καὶ προειδοποιήσεις τῶν ειδικῶν οἱ συμπολίτες μας κατέχουν τὰ πρωτεῖα στὴν τηλεθέασι μὲ «περισσότερες ἀπὸ 4 ὥρες παρακολούθησης τῆς τηλεοράσεως καθημερινά, 253 λεπτά γιὰ τὴν ἀκριβεία κατὰ μέσον ὄρο... ἐνῶ ὁ Ἀμερικανὸς «σηκώνει τὰ χέρια» στὰ 238 λεπτά, ὁ Ἰάπων στὰ 222 ὁ δὲ μέσος Εὐρωπαϊὸς μόλις στὰ 190 λεπτά» (*Καθημερινή* 1 . 6. 2001).

Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος μπορεῖ νὰ προέλθῃ μόνον ἀπὸ τὴν μείωσι ἢ καὶ τὴν περιοδικὴ κατάργησι τῆς τηλεθέασεως ἀπὸ κάθε ἀνησυχοῦντα καὶ προβληματιζόμενο τηλεθεατῆ.

Ἦδη διενεργοῦνται στὸ ἐξωτερικόν, ἀλλὰ καὶ στὴν χώρα μας, ἀνὰ τακτὰ διαστήματα οἱ *ἐβδομάδες μὴ τηλεόρασης*. «Πολλὲς οἰκογένειες ἀλλὰ καὶ σχολεῖα «υἱοθετοῦν» κάθε μῆνα μιὰ «ἐβδομάδα μὴ τηλεόρασης» ἑπτὰ ἡμέρες ἀπόλυτης ἀποτοξίνωσι ἀπὸ τὴ μικρὴ ὀθόνη» (*Καθημερινή* 29 . 5. 1994). Στὶς ἡμέρες αὐτὲς οἱ οἰκογένειες ἐπανέρχονται σὲ δραστηριότητες καὶ ἀσχολίες δημιουργικὲς καὶ ψυχαγωγικὲς, τὶς ὁποῖες ἢ παθητικὴ τηλεθέασις εἶχε ἐξοδελίσει ἀπὸ τὴν ζωὴ τους.

Πρὸ 20 περίπου ἐτῶν ὁ Γάλλος σκηνοθέτης Φρανσουά Τρυφῶ ἔκανε τὴν ταινία *Φαρενάιτ 451*. Σὲ αὐτὴν ἔδειχνε μιὰ μελλοντικὴ ἐποχὴ ὅπου οἱ πυροσβέστες εἶχαν ὡς ἀποστολὴ νὰ καταστρέφουν τὰ πάσης φύσεως βιβλία, γιὰτὶ τὸ μόνον ποῦ ἐπετρέπετο ἦταν ἡ τηλεόρασις καὶ ἡ «ζωὴ» διὰ μέσου αὐτῆς. Οἱ πυροσβέστες ἀνεκάλυπταν τὰ σπίτια ποῦ ἔκρυβαν βιβλία ἀπὸ τὴν ἀπουσία τῶν κεραιῶν τηλεοράσεως σὲ αὐτά!

Χωρὶς νὰ φθάσωμε στὴν ἀκρότητα τηλεόρασι ἢ βιβλίον μποροῦμε νὰ συμπεριλάβωμε στὴν ἐν γένει ὀρθόδοξο ἄσκησι καὶ ἐγκράτεια καὶ τὴν αὐτοκυριαρχουμένη καὶ ἐλεγχόμενη τηλεθέασι στὴν θέσι τῆς παθητικῆς καὶ ἀκρίτου παρακολουθήσεως.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΧΑΜΕΝΗ ΤΙΜΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΩΝ

Στὶς 3 Μαΐου ἡ διεθνὴς κοινότητα, καὶ ἰδίως οἱ δημοσιογράφοι ὅλου τοῦ κόσμου, γιόρτασαν τὴν Παγκόσμια Ἡμέρα γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν τοῦ Τύπου. Τίμησαν τοὺς συναδέλφους τους ποῦ ἔχασαν μὲ βίαιον τρόπο τὴν ζωὴ τους κατὰ τὴν ἄσκησι τῶν καθηκόντων τους, διακήρυξαν πρὸς κάθε κατεύθυνση τὴν ἀνεξαρτησία ποῦ ἀπαιτεῖ ἡ ἀποστολὴ τους, ἀναζητήσαν νέους κώδικες «τιμῆς» στὴ θέση αὐτῶν ποῦ καταστρατήγησαν, καὶ προβληματίστηκαν γιὰ τὶς προοπτικὲς καὶ τὸ μέλλον τοῦ ἐπαγγέλματός τους.

Ὁ κατάλογος μακρὸς κάθε χρόνο: 37 δημοσιογράφοι σκοτώθηκαν τὸ 2001, ἐναντι 24 τὸ 2000. Μόνον στὸ Ἀφγανιστάν ὅκτω δημοσιογράφοι ἔχασαν τὴ ζωὴ τους, ἐνῶ κάλυπταν τὴν στρατιωτικὴ ἐπέμβασι τῶν ΗΠΑ. Τρεῖς σκοτώθηκαν στὴν Κολομβία, ἀπὸ δύο στὴν Ἀλγερία, τὶς Φιλιππίνες, τὴν Γιουγκοσλαβία καὶ τὴν Ταϊλάνδη. Στὴν Κίνα, ὁ Φένγκ Ζαοσία δρέθηκε μὲ κομμένο λαιμὸ σὲ ἓνα χαντάκι στὰ περὶχωρα τῆς πόλης Σιάν, ἐπειδὴ εἶχε ἀποκαλύψει τὴν διαφθορὰ κυβερνητικῶν ἀξιωματούχων ἀπὸ συμμορίες ἐγκληματιῶν. Στὴν Αἴτή, ἓνας δημοσιογράφος κατακρεουργήθηκε ἐπειδὴ τόλμησε νὰ προσκαλέσει στὴν ραδιοφωνικὴ του ἐκπομπὴ στελέχη τῆς ἀντιπολίτευσις. Στὶς 11 Σεπτεμβρίου ὁ Οὐϊλιαμ Μπίγκαρτ βρῆκε φρικτὸ θάνατον στοὺς Δίδυμους Πύργους τοῦ Παγκόσμιου Κέντρου Ἐμπορίου τῆς Νέας Ὑόρκης, ὅπου ἔσπευσε γιὰ νὰ καλύψει μὲ τὸ ρεπορτάζ του τὴν πρωτοφανὴ τρομοκρατικὴ ἐπίθεση. Ἐπιπλέον, δεκάδες εἶναι οἱ φυλακισμένοι δημοσιογράφοι σὲ ὅλον τὸν κόσμον, μὲ παγκόσμια «πρωταθλήτρια» τὴν γειτονικὴ μας Τουρκία.

Ἡ κρίσις τῆς δημοσιογραφίας ποῦ ἄρχισε στὴν πατρίδα μας στὰ τέλη τῆς δεκαε-

τίας του '80 επιδεινώνεται. Άντανακλᾶ τὴν εὐρύτερη κρίση τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καὶ εἰδικότερα τὴν κρίση τῶν Μέσων Ἐνημέρωσης. Τὰ γεγονότα ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπεξεργάζονται καὶ νὰ διαμορφώνονται ἀπὸ τὶς προσχηματισμένες ἀπόψεις τῶν δημοσιογράφων, πλὴν ἰσοπεδῶνουν κάθε κανόνα δεοντολογίας. Ὁλόκληρη ἡ τηλεόραση γίνεται «ρεαλιστική» μὲ τὰ νέα «ἄγρια» ἤθη πού εἰσάγουν οἱ handy cam, κρυφές κάμερες μικροῦ μεγέθους. Τὰ ἀφεντικά τῶν δημοσιογράφων, συνήθως διαπλεκόμενοι ἐπιχειρηματίες ἐργολάβοι τοῦ δημοσίου, ἐπιδροῦν καταλυτικά καὶ ἀπειλητικά στὸ δημοσιογραφικὸ λειτούργημα. Οἱ κυβερνητικοὶ παράγοντες ἐπηρεάζουν τὴν ἐλεύθερη ἄσκηση τῆς δημοσιογραφίας μὲ ἀπροσχημάτιστες παρεμβάσεις κατὰ ἐκείνων πού τολμοῦν ἀλλὰ νὰ κάνουν σωστὰ τὴν ἐργασία τους!

Ἡ ἀποκατάσταση τῆς χαμένης ἀξιοπιστίας τῆς δημοσιογραφικῆς κοινότητας ἀποτελεῖ πρῶτιστη προτεραιότητα γιὰ τὸ μέλλον. Τὸ κοινὸ πιστεῦει ὅτι οἱ δημοσιογράφοι «τὰ παίρνουν», οἱ δημοσιογράφοι αἰσθάνονται ἀπαξία γιὰ τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας τους καὶ τὰ μέσα ὅπου ἐργάζονται, οἱ συνθήκες ἐργασίας τους χειροτερεύουν, οἱ ἐβδομαδιαῖες ὥρες ἐργασίας ξεπερνοῦν τὶς 55 μὲ μισθοὺς σταθεροῦς, οἱ ἀπολύσεις αὐξάνουν καὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ χάος ἐμεῖς ἐξακολουθοῦμε νὰ καταναλώνουμε... «ἐνημέρωση». Μέχρι οἱ δημοσιογράφοι νὰ κατορθώσουν νὰ ξαναβροῦν τὴ χαμένη τους τιμὴ, ἐμεῖς μποροῦμε ἀπλὰ νὰ ἐφαρμόσουμε αὐτὸ πού ἐκείνοι κάνουν τόσα χρόνια γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα, ἰδίως μετὰ τὴν μεταπολίτευση: νὰ τοὺς ἀμφισβητοῦμε!

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτῆτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Γιατρούδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, ἐσωτερικοῦ € 9, ἐξωτερικοῦ 30 S.U.S.A. Ἡ διευθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδηόποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ διβλίοκριαὶ δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Μάιος 2002

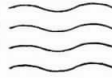
**«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

Κατάλογος τῶν βιβλίων πού υπάρχουν σήμερα

	€
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	0,29
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	2,93
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	1,47
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	2,35
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ	1,47

Οί συνδρομηταί τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νά προμηθευθοῦν βιβλία ἀπό τόν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νά τηλεφωνήσουν στό τηλέφωνο 32 23 560.

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΑΡΑΜΥΘΙ Ν' ΑΡΧΙΝΗΣΗ

*

ΚΟΚΚΙΝΗ ΚΛΩΣΤΗ ΔΕΜΕΝΗ

*

ΕΤΣΙ ΛΕΕΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

*

ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

*

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

*

ΘΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

*

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

*

ΓΛΥΚΕΙΑ ΜΟΥ ΑΝΟΙΞΗ

Εκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 010 - 32 21 283